

CULTURAL LANDSCAPE

THE POLISH DOCUMENTS AND FROM POLAND

KRAJOBRAZ KULTUROWY
DOKUMENTY POLSKIE I Z POLSKI

272
12288

5.- 6.10

**CULTURAL LANDSCAPE
THE POUSH DOCUMENTS AND FROM POLAND**

**KRAJOBRAZ KULTUROWY
DOKUMENTY POLSKIE I Z POLSKI**

**ICOMOS
WARSAW * VARSOVIE * WARSZAWA
1992**

CONTENTS - SPIS TRESCI

Janusz Bogdanowski

- Culture and Nature in Landscape of Europe	5
- Kultura i natura w krajobrazie Europy	8

The Conference on Security and Cooperation in Europe.

Symposium on the Cultural Heritage. Cracow 1991:

- Document of the Cracow Symposium on the Cultural Heritage of the CSCE Participating States	II
- Document du colloque de Cracovie sur le Patrimoine Culturel des Etats Participants à la CSCE	18
- Dokument Krakowskiego Sympozjum na temat kulturalnego dziedzictwa kraju uczestnik6w KBWE	25

Janusz Bogdanowski

- Method of Landscape Unit (JARK) in Plan of Polish Landscape Protection	32
- Metoda jednostek krajobrazowych (JARK) w planowaniu ochrony polskiego krajobrazu	38

The examples of Lundscape Cards:

I - Ojcovian National Park Ojcowski Park Narodowy	46
II - Kazimierski Landscape Park Kazimierski Park Krajobrazowy	49
III - Ślemień	52

JANUSZ BOGDANOWSKI

CULTURE AND NATURE IN THE LANDSCAPE OF EUROPE HERITAGE - ENDANGERMENTS - FUTURE

" Settlements are testimonies inscribed in the landscape by history"
Gerhard Bronisch

How aptly does this quotation render the intrinsic nature of the landscape surrounding us. Man's activities, involving both common civilization and those linked with cultural development **became** predominant in Europe's twentieth century **landscape**. Therefore, a consummate awareness purporting that landscape is simply an image of the environment must be inherent in the basic understanding of problems of the contemporary landscape. It is obvious that man's economy as it is on a particular area will produce corresponding features in the landscape. According to Gutersohn (Switzerland) a good economy provides grounds for the **formation** of a harmonious landscape while a **bad** economy reveals itself in the form of a debased scenery .

The history of Europe, especially the recent century, gave rise - even considering the homogeneity of her landscapes - to a variegated mosaic of **regional** forms in her cultural landscape. Thus, man's activities imposed upon similar mountainous, **lowland** or morainal landscapes created a whole range of diversified forms. Consequently, in spite of the **natural** semblance, the dissimilarity of landscapes of the Central European Lowlands, the **Carpathian** or Alpine plateaux is clearly outlined due to **dissimilar** yet **abundant** forms of influences exerted by **man's** cultural regions.

In this mosaic of cultural landscapes, natural landscapes created by man have generally been reduced to larger or **smaller** enclaves. It should be added **that** they were to a great extent given a certain degree of protection. As a result, they **became**, **paradoxically**, coalescent **parts** of the cultural landscape (from **national** and landscape parks up to various protected areas). The obligation to protect cultural

landscapes became, therefore, a major problem of our times. Some require protection due to cultural tradition, they include landscapes of old cities, villages, former strongholds or industrial establishments, sometimes encompassing a continuity of changes from the Palaeolithic until the present day (e. g., the Kamienna River Valley). Others call for protection because of civilization or economic requirements: arable land, housing areas or even those exploited by industry.

There is one more aspect concerning European landscape, namely the recultivation of destructions and subsequently the reconstruction of the landscape. Finally, there is the significant problem of continuing traditions in the formation of both new and likewise regained landscapes. Thus we have the stylish English landscape, the natural prospect of Norwegian mountains, land regained in Holland, the recultivation of large open pits, the harmonious agricultural landscapes in France or Germany or the disharmonious areas of huge urban agglomerations - all this reveals a panorama of this extensive problem. A problem comprising the variegated forms of landscapes, necessitating a determination of procedural methods from strict protection through rational economy up to the reconstruction of devastated areas.

A strong basis for these activities has been provided by considerable achievements in landscape shaping. They include traditions of old topiarists, Italian or French schools dated to the Middle Ages or the Renaissance (Le Notre, Delille) , English (Capability Brown) and German schools of ornamental parks (Piickler - Muskau) - to mention but the best known in history. Attractive patterns can also be found across the Atlantic, for instance the ideas of creating national parks (Yellowstone) or the establishment of a cultural landscape (Olmested). All this, together with contemporary theories, conceptions and realizations provides excellent foundations for present-day activities.

This is also the objective of pro- ecological activities. Examining in recent decades problems concerning natural resources, attention was directed at the outset (as in U Thani's Appeal) towards basic resources with regard to, for instance, water or air purity. It soon became obvious that the next problem would involve complex and secondary resources. As regards water, it would be the entire geological system of a river bed or pond and subsequently its navigability or suitability for recreation. At present we perceive it as resources being at the same time secondary and complex, that is, in this case, the aqueous landscape as a whole comprising all its elements and properties. Not only the natural in itself but also the cultural, since they are integrally linked with man's activities.

We are facing, therefore, again the problem of cognizing the landscape in its entire present-day- natural and cultural - complexity. The range of these problems is determined, as was said, on the one hand, by relatively natural and, the other, cultural landscapes, for instance, the Alps and Carpathians, old cities such as Cracow and large industrial agglomerations.

There arises the need to get acquainted with landscapes in four successive stages according to mutually determined rules.

- I. The separation of resources of diverse forms,
2. A specification, considering various aspects, of its cultural meanings and values,

3. Explicit indications for further procedures:

- specifying the character of protection on both a regional, country-wide and European scale,
- what should be conserved as reservation and landscape parks,
- what ought to be reactivated,
- what should be shaped anew in accordance with tradition and present-day requirements.

4. Finally, the arrangement of a common conception and of plans for the realization of a system of protection and shaping directed towards a general saving and developing landscape resources both in scale of the continent, particular countries and their regions.

As was said, the starting point would be a specification of resources of present-day landscapes throughout the whole of Europe. We should, therefore, establish a "bank of information" comprising all we have, aspects determining the value of these reserves and those concerning deteriorating areas namely the devastation of natural prospects and the chaos of inferior urbanization.

The awareness of the necessity to protect, conserve and shaping landscapes in concert with common tradition should result in an improvement of life standard and the saving of the identity of diverse forms of European culture. We may conclude with another quotation, this time by laurez: " Preserving tradition is not a gathering of ashes but the keeping a bright flame alive".

(This text was delivered at the ICOMOS symposium organized on the occasion of CSCE in Cracow).

Janusz Bogdanowski

KULTURA I NATURA W KRAJOBRAZIE EUROPY DZIEDZICTWO - ZAGROZENIA - PRZYSZŁOŚĆ

Siedlungen sind Urkunden die die Geschichte im Landschaft geschriben hat.
Gerhard Bronisch

Jakże trafnie odzwierciedla cytowane stwierdzenie **istotę otaczającego** nas krajobrazu. Bowiem w naszym XX stuleciu w krajobrazie Europy **dominująca** stala się **działalność** człowicka, zarówno ta zwykła cywilizacyjna jak i **związana** z rozwojem kultury. Zatem u podstaw zrozumienia problemów współczesnego krajobrazu musi **tkwić** pełna świadomość, iż krajobraz jest po prostu lizjomomu **środowiska**. Jest więc zrozumialym, iż jaką jest gospodarka człowieka na **jakimś obszarze**, taką jest jej lizjonomia czyli krajobraz. Dobra gospodarka jak twicrdzi Guterson (Szwajcaria) daje podstawy do formowania krajobrazu harmonijnego, zla **wyraża się** w postaci krajobrazu zdewastowanego.

Dzieje Europy zwlaszeza w ostatnim stuleciu stworzyły przy całej jednorodności jej krajobrazów, nie **mniejszą mozaikę** regionalnych odmian krajobrazu kulturowego.

Zatem podobne do siebie krajobrazy górskie, nizinne czy morenowe, w wyniku działania człowicka stworzyły **całą gamę** ich **różnorodności**. Tak więc mimo naturalnych podobienstw **odmienność** krajobrazów **Niżu** Środkowoeuropejskiego, ezy pogórzy karpaekich i alpejskich, rysuje się wyraznie na skutek **jakże** odmiennych i bogatych form oddziaływan regionów kulturowych człowieka.

W tej **też** mozaice krajobrazów kulturowych stworzoney przez człowieka krajobrazy naturalne sprowadzon zostały w **większości** do mniejszych lub **większych** enklaw. Wypada przy tym **dodać**, że w znacznej mierze **objętych już różnym** stopniem ochrony. Tym samym przez osobiły paradoks staly się niczym innym jak **nieodłącznymi częściami** krajobrazu kulturowego (od parków narodowych i kra-

jobrazowych po najr6:i:niejsze rodzaje obszar6w chronionych). Tak **więc** problemem naszych czas6w stala **się** potrzeba ochrony krajobraz6w kulturowych. Jedne **wymagają** oehrony z prlyezyn tradyeji kultury, jako zabytkowe krajobrazy miast, wsi ezy dawnyeh twierdz lub dzialalnosei przemyslowej, niekiedy z **ciaglością** przemian od paleolitu do **dziś** (np. dolina rzeki Kamiennej). Ione **wymagają** oehrony z przyezyn potrzeb cywilizaeyjnyeh albo wymog6w gospodarki, jako tereny uprawowe, mieszkaniowe, a nawet eksplotowane przemyslowo.

W tym miejseu rysuje **się** jeszeze jeden aspekt zagadnienia krajobrazu Europy. Mianowicie, rekultywacji zniszezen, a w **ślad** za tym rekonstrukcji krajobrazu. Wreszcie nie mniejszy problem kontynuacji tradyeji w formowaniu zar6wno nowych jak i tych odzyskiwanych krajobraz6w. Tak **więc** stylowy krajobraz angielski, naturalny **gó**r Norwegii, tworzony na nowo Holandii, rekultywowany wielkich kopaliñ odkrywkowych, harmonijny rolniczy Francji i Niemiec czy dysharmonijny wielkich urbanizaeji, wszystko to obrazuje **panoramę rozleglosci** problemu. Problemu, tak r6:i:norodnyeh postaci samych krajobraz6w, jak potrzeby ustanenia zasad **postępowania od ścisłej** oehrony, przez raejonalne **gospodarowanie**, po **rekonstrukcję** obszar6w zdewastowanych.

Mocną podstawę dla tej dzialalnosei daje nam niemaly dorobek w ksztaltowaniu krajobrazu. **Mieszcza się** tu tradyeje antycznyeh "topariuszy", **sięgające** średniowiecza i renesansu szkoly wloskie i franeuskie (Le Notre, Delille), angielskie (Capability Brown) i niemieckie szkoly krajobrazu parkowego (Piekler-Muskau) by wspomniec najbardziej znane z historii. R6wnie. po drugiej stronie Atlantyku moi.na **znaleźć interesujące** wzoree, wystarezy wspomniec idee park6w narodowych (Yellowstone), ezy formowanego krajobrazu kulturowego (Olmested). Wszystko to **razem** ze wsp6lczesnymi teoriami, konepcjami i realizcjami stwara znakomite podstawy dla dzisiejszego dzialania.

Ku temu **zresztą** zmierzajq r6wnie. dzialania proekologiczne. Rozpatrujqe bo wiem w ostatnich **dziesięcioleciach** problemy zasob6w naturalnyeh, na **początku** zwraeano **uwage**, jak w Apelu U Thanta, na zasoby podstawowe, gdy ehodziło np. o **czystość** wody lub powietrza. Wkrótee zrozumiano, **iż następny** problem **stanowią** zasoby **złożone** i wt6me. W wypadku wody bylaby to **całość** układu geologicznego koryta rzeki ezy stawu, a **następnie** - jej **żeglowność** lub znaezenie dla wypozynku. Wreszcie, wsp6lczesnie widzimy to jako zasoby **będące** jednoezesnie wt6mymi **złożonymi**, ezyli w tym wypadku **całość** krajobrazu wodnego z wszystkimi jego elementami i wlaseiwosciami. I to nie tylko przyrodniezy sam w sobie, ale **też** kulturowy jako integralnie **związany** z dzialalnością eżlowieka.

Stajemy **więc** na nowo przed problemem poznania krajobrazu w ealej jego dzisiejszej **złożoności** tak prlyrodniczej jak kulturowej. **Rozpiętość** tych problem6w wyznaezajq, jak **już** wspomniano, z jednej strony krajobrazy **względnie** naturalne, z drugiej kulturowe. Zatem Alpy i Karpaty oraz zabytkowe miasta jak np. wlasnie Krak6w i wielkie przemyslowe aglomeracje.

Rysuje **się** potrzeba poznania krajobrazu weztereeh kolejnyeh etapaeh, wedle wsp61nie ustaloneyeh regul.

- 1) **wyodrębnienie** zasobu r6inorodnyeh form,
- 2) okreslenie jego znaezen kulturalnyeh i wartosei w r6inyeh **ujęciach**,
- 3) spreeyzowanie wskazan do dalszych dzialan:

- określenie charakteru ochrony, zarówno w skali regionalnej, krajowej jak i europejskiej,
- co konserwować jako rezerwaty i parki krajobrazowe,
- co rekultywować,
- co zgodnie z tradycją i współczesnymi potrzebami kształtować na nowo.

4) Na koniec stworzenie wspólnej koncepcji oraz planów realizacji systemu ochrony i kształtowania w celu wspólnego ratowania i rozwijania zasobów krajobrazowych, tak w skali kontynentu, jak poszczególnych krajów i ich regionów.

Jak już wspomniano punktem wyjścia jest określenie zasobu współczesnych krajobrazów po wszystkie krańce Europy. Należy zatem stworzyć tak zwany "bank informacji" o tym co mamy, co stanowi o wartości tego zasobu, a co jest obrazem dewastacji, tak w postaci zniszczeń natury, jak chaosu zlej urbanizacji.

Świadomość potrzeby ochrony, konserwacji i kształtowania krajobrazu, zgodnie z wspólną tradycją, to poprawa jakości życia i mówianie tożsamości kultury europejskiej w najmniejszych jej przejawach. Można tu więc zakończyć innym cytatem, tym razem Jaureza: " Zachowanie tradycji. to nie gromadzenie popiółów, lecz utrzymywanie gorejącego plomienia".

(Pliwyiszy tekst **wygłoszony** został na sympozjum
ICOMOS zorganizowanym z okazji KBWE w Krakowie).

DOCUMENT OF THE CRACOW SYMPOSIUM ON THE CULTURAL HERITAGE OF THE CSCE PARTICIPATING STATES

The representatives of the participating States of the Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE), Austria, Belgium, Bulgaria, Canada, Cyprus, Czech and Slovak Federal Republic, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, the Holy See, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Liechtenstein, Luxembourg - European Community, Malta, Monaco, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Romania, San Marino, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey, the Union of Soviet Socialist Republics, the United Kingdom, the United States of America and Yugoslavia met in Cracow from 28 May to 7 June 1991, in accordance with the relevant provisions of the Agenda and organizational modalities of the Symposium, as set forth in the Vienna Concluding Document, and with the provisions of the Charter of Paris for a New Europe. Albania attended the Symposium as an observer. Contributions were made in accordance with the above-mentioned documents by UNESCO and the Council of Europe.

The Symposium was opened and closed by the Minister of Culture and Fine Arts of Poland and was addressed by the Prime Minister of Poland.

Opening statements were made by all Heads of Delegation among whom were Ministers of Culture of a number of participating States.

The participating States welcome with great satisfaction the profound political changes that have occurred in Europe. They underline the contribution made by culture in overcoming the divisions of the past and in strengthening co-operation among the participating States.

The participating States express their deeply held conviction that they share common values forged by history and based, *inter alia*, on respect for the individual, freedom of conscience, religion or belief, freedom of expression, recognition of the importance of spiritual and cultural values, commitment to the rule of law, tolerance and openness to dialogue with other cultures.

They take note of the interrelationship between cultural life and the well-being

of their peoples, and the special importance that this has for democratic countries in transition towards a market economy. They encourage support, as already undertaken, afforded and the on-going assistance to those countries in preserving and protecting their cultural heritage.

The participating States respect the irreplaceable uniqueness of all their cultures and will endeavour to promote continued cultural dialogue among themselves and with the rest of the world. They reaffirm their belief that respect for cultural diversity promotes understanding and tolerance among individuals and groups.

They consider that the regional aspects of culture should in themselves constitute a factor in the **understanding** between peoples.

Regional cultural diversity is an expression of the richness of the common cultural identity of the participating States. Its preservation and protection contribute to building a democratic, peaceful and united Europe.

Reaffirming their commitment to the full implementation of the provisions relating to the cultural dimension in the Helsinki Final Act and other CSCE documents, the participating States agree on the following:

I. CULTURE AND FREEDOM

1. The participating States emphasize that respect for human rights and fundamental freedoms is essential to the full development of cultural creativity.

2. The State and the public authorities will refrain from infringing upon the freedom of artistic creation.

3. The participating States undertake to promote and protect the free and unhindered development of artistic creativity; they recognize the important role of the individual artist in society and will respect and protect the integrity of creative work.

4. They recognize the need for governments to strike a balance between their dual responsibility of acting in support of, and ensuring the freedom of, cultural activity.

5. They further acknowledge that, given the variety of cultural activity in the participating States, there are many ways in which governments might choose to respond effectively to concerns relating to the cultural heritage.

6. The participating States recall their respect for freedom of expression and, in connection with the exercise of that freedom in the artistic and cultural fields, state as follows:

6. 1 The publication of written works, the performance and broadcasting of musical, theatrical and audiovisual works, and the exhibition of pictorial or sculptural works will not be subject to restriction or interference by the State save such restrictions as are prescribed by domestic legislation and are fully consistent with international standards.

6. 2 They express their conviction that the existence, in the artistic and cultural fields, of a diversity of means of dissemination independent of the State, such as publishing houses, radio broadcasting, cinema and television enterprises, theatres and galleries, helps to ensure pluralism and the freedom of artistic and cultural expression.

7. The participating States recall their commitments to unhindered access to culture, and agree as follows:

7.1 While duly respecting intellectual property rights, any person or independent organization has the right to own privately, use and reproduce all kinds of cultural materials, such as books, publications and audiovisual recordings, and the means of reproducing them.

8. The participating States are resolved to promote the mutual knowledge of their respective cultures. Accordingly, they will encourage co-operation and exchanges in all fields of culture and creative work.

9. The participating States are convinced of the enrichment which regional and local cultures, including those connected with national minorities, bring to cultural life.

II. CULTURE AND HERITAGE

10. The participating States express their deeply-held conviction that the cultural heritage of each one of them constitutes an inalienable part of their civilization, their memory and their common history, to be transmitted to future generations.

11. The participating States take note of the definitions of archaeological property, of the cultural heritage and of the architectural heritage in the relevant international documents of the Council of Europe and UNESCO.

12. The complete and lasting documentation of sites, structures, cultural landscapes, objects and cultural systems, including historical, religious and cultural monuments, as they presently exist, is one of the most important legacies to the cultural heritage that can be provided for future generations.

13. The participating States also recognize as vital elements of their common cultural heritage, the heritage of those cultures which, because of language barriers, climate and geographical distance, limited population or turns of history and political circumstances, have not been widely accessible.

14. The participating States will endeavour to protect the cultural heritage, in compliance with relevant international agreements and with their domestic legislation.

15. The participating States will pay heed to the preservation, enhancement and restoration of the cultural heritage when drawing up cultural, environmental and regional and urban planning policies. They further note the importance of relating individual conservation projects to their authentic urban or rural environment, where appropriate and whenever possible.

16. The participating States recognize the importance of making their cultural heritage as widely accessible as possible. In doing so, they will pay particular attention to the needs of the handicapped.

16.1 They will endeavour to safeguard the heritage from damage which may be caused by management and public access to it.

16.2 They will promote public awareness of the value of the heritage and the need to protect it.

16.3 They will seek, wherever possible, to facilitate access for researchers and

scholars to relevant primary documents and archive materials.

17. The participating States note favourably the role of non-governmental associations in promoting awareness of the heritage and the need for its protection.

18. Partnerships among diverse groups at the local, regional and national level, from both the private and the public sector, are valuable for **ensuring** the effective and representative preservation of the cultural heritage. The preservation and interpretation of the values and the cultural heritage of diverse groups will be enhanced with the involvement of those groups, which is conducive to the tolerance and respect for different cultures which are of paramount importance.

19. The participating States recognize the usefulness and importance of exchanging information on preserving the cultural heritage and acknowledge that the use of data banks, on a national and multilateral level, could make a useful contribution to this work.

III. PRINCIPAL AREAS OF PRESERVATION AND CO-OPERATION

20. The participating States will encourage training, and the initial and advanced levels, for the various professions and **crafts** involved in **preserving** and restoring the cultural heritage, as well as administering it. They agree to keep one another informed of any important developments in this field and to co-operate with one another.

20.1 The dissemination of knowledge and skills, especially vanishing skills related to the cultural heritage, through training, the exchange of personnel, research and technical publication, is necessary to ensure continuity in cultural preservation. They therefore reaffirm their commitments to encourage bilateral and multilateral exchanges of trainees and specialists.

20.2 The participating States should invite the appropriate professional organizations to set up a national register of skilled craftspeople competent in the field of the protection and preservation of the cultural heritage, in order to facilitate **contacts** between such persons and the users of their services both nationally and internationally.

21. The participating States will exchange data on their cultural heritage policies, particularly regarding the methods, means and possibilities provided by new technologies.

22. The participating States will strive to share their knowledge and experience in the area of publishing and distribution of printed and audiovisual material.

22.1 With a view to increasing public awareness regarding the preservation of the cultural heritage, the participating States will make information available that will assist radio and television stations, as well as the print media, to promote information in this area.

23. They will endeavour to improve storage conditions for perishable cultural goods such as paper, film tapes and recorded sound materials, to establish national programmes for the preservation of the perishable cultural heritage and to set commonly accepted standards for all types of carriers of cultural products in order to safeguard the permanence of **such** items of culture.

24. The participating States will encourage the establishment of links between resource centres and data banks in cultural fields so as to facilitate the exchange of information between them.
25. With a view to a better understanding of the cultural values of the countries whose languages are less widely spoken, the participating States welcome the dissemination of knowledge about and of such languages, in particular through the translation and publication of literary works from these **countries**. The organization of international training courses for media and cultural personnel involved in promoting the understanding of less-spoken languages and less widely-known cultures should also be considered.
26. Acknowledging the important contribution of religious faiths, institutions and organisations to the cultural heritage, the participating States will co-operate closely with them regarding the preservation of the cultural heritage and pay due attention to monuments and objects of religious origin whose original communities no longer use them or no longer exist in the particular region.
27. Bearing in mind the important role that regional aspects of culture may play in linking people across national borders, the participating States will favour regional co-operation at the level of local and national authorities as well as non-governmental organizations with a view to fostering good-neighbourly relations.
28. The participating States will accord due attention to strengthening the heritage of popular culture of the past, including indigenous and vernacular cultures, and to encouraging a contemporary popular culture within the framework of their overall efforts for the preservation, study, protection and promotion of mutual awareness of their cultural heritage. The participating States note the importance of research into various forms of expression of past and present cultures - symbolic practices, technical objects and knowledge, folk art, languages - and the importance of doing what is necessary to highlight them.
29. The participating States will also pay attention to more recent contributions to the cultural heritage (art, including architectural works, of the 20th century).
30. The participating States will co-operate in preventing the illegal circulation of cultural objects, for example by considering adhering to the relevant international instruments.
31. The participating States will strive to preserve and protect those monuments and sites of remembrance, including most notably extermination camps, and the related archives, which are themselves testimonials to tragic experiences in their common past. Such steps need to be taken in order that those experiences may be remembered, may help to teach present and future generations of these events, and thus ensure that they are never repeated.
32. The interpretation of sensitive sites of remembrance can serve as a valuable means of promoting tolerance and understanding among people and will take into account social and cultural diversity.
33. The participating States recognize that, in defining priorities for preservation, it is important to take into account both the intrinsic value of the cultural heritage, its relative state of deterioration and its historic cultural content. To this effect

they will, as appropriate, endeavour to promote the use of risk charts, the exchange of information and the organization of on-site workshops, ideal also for the involvement of younger generations.

34. The participating States bear in mind that the preservation of the status of monuments and sites related to their history and culture, wherever they are located, constitutes an integral part of the overall efforts within the CSCE for the preservation and protection of the common cultural heritage.

35. The participating States believe that taking concerted measures to protect the common cultural heritage from environmental damage is necessary. To this end they will consider establishing or joining networks for the collection of data and co-ordination of research. They will endeavour to co-ordinate policy decisions and undertake direct measures to reduce the impact of air pollution and other degradation on the common cultural heritage.

36. With a view to protecting cultural sites in urban environments, measures will be taken by the participating States to counteract the effects of pollution on the architectural complexes of threatened cities; to restore, preserve and revitalize historical urban centres; and to safeguard sites and protect them from damage due to the increasing flow of tourists.

37. The participating States note the importance of protecting the cultural landscape, particularly in villages and rural areas, from the danger inherent in changes in the pattern of economic activities and in the impact of pollution, with a special view to protecting dwellings and coherent ensembles of the everyday living environment.

38. In view of the contribution which natural history can make to our understanding of the world of today and its evolution in the future, the participating States will endeavour to foster the preservation and interpretation of natural history sites and collections.

39. The participating States note the importance of safeguarding public and private parks and historical gardens, as works of humanity and nature, due to their historical, botanical and social interest, including their decorative and architectural elements.

40. The participating States will endeavour to safeguard and protect the archaeological sites located on their territories, including sites located under water. They will bear this aspect in mind during regional development operations which are likely to be a threat to sites which have not yet been scientifically surveyed, excavated or restored.

41. They stress the need for co-ordination of the activities of international organizations and institutions, such as the Council of Europe and UNESCO, in order to contribute to the full development of cultural co-operation among the participating States. Bearing in mind the need to avoid duplication of effort, the participating States will co-operate closely within the competent international organizations to which they belong.

* * *

42. The participating States welcome the positive contribution made by the representatives of UNESCO and the Council of Europe to the proceedings of the Cracow Symposium on the Cultural Heritage. They note that the work and activities

of UNESCO will be of continuing relevance to the CSCE's consideration of cultural issues. They further acknowledge the Council of Europe's rich experience and expertise in cultural matters, in particular in protecting the European cultural heritage, and agree to consider appropriate ways in which the participating States might make use of the Council of Europe in the context of the CSCE's work in this area.

43. In the two Study Groups many experts from the participating States spoke on national experiences, and put forward ideas on areas of co-operation in the fields of cultural exchange and the preservation of cultural heritage, in particular on those aspects outlined in the mandate assigned to the respective groups. These contributions, copies of which will be deposited with the CSCE Secretariat, greatly contributed to the success of the Symposium. The participating States expressed their intention to pursue further these initiatives in appropriate international fora.

44. The representatives of the participating States expressed their profound gratitude to the people and Government of Poland for the excellent organization of the Symposium and the warm hospitality extended to the delegations which participated in the Symposium.

DOCUMENT DU COLLOQUE DE CRACOVIE SUR LE PATRIMOINE CULTUREL DES ETATS PARTICIPANTS A LA CSCE

Les representants des Etats participant à la Conference sur la sécurité et la cooperation en Europe (CSCE) - Allemagne, Etats-Unis d'Amerique, Autriche, Belgique, Bulgarie, Canada, Chypre, Danemark, Espagne, Finlande, France, Grece, Hongrie, Irlande, Islande, Italie, Liechtenstein, Luxembourg - Communauté europeenne, Malte, Monaco, Norvege, Pays-Bas, Pologne, Portugal, Roumanie, Royaume-Uni, Saint-Marin, Saint-Siege, Suède, Suisse, République fédérative tcheque et slovaque, Turquie, Union des Républiques socialistes soviétiques et Yougoslavie - se sont reunis à Cracovic, du 28 mai au 7 juin 1991, en vertu des dispositions pertinentes de l'ordre du jour et des modalites d'organisation du Colloque tels qu'ils figurent dans le Document de cloture de la Reunion de Vienne et conformement aux dispositions de la Charte de Paris pour une nouvelle Europe. L'Albanie a assisté au colloque en tant qu'observateur. Des contributions ont été faites, conformement aux documents susmentionnes, par l'Unesco et le Conseil de l'Europe.

Le Ministre de la culture et des beaux-arts de la Pologne a prononcée l'ouverture et la cloture de Colloque et les participants ont entendu une allocution du Premier Ministre de la Pologne.

Une déclaration d'ouverture a été faite par chaque chef de délégation, ministre de la culture pour un certain nombre d'Etats participants.

Les Etats participants se telicent vivement des profonds changements politiques qui se sont produits en Europe. Ils soulignent le rôle joué par la culture dans l'élimination des divisions du passé et dans le renforcement de la co-operation entre les Etats participants.

Ces Etats participants expriment leur profonde conviction qu'ils partagent des valeurs communes forgees par l'histoire et fondees, entre autres, sur le respect de la personne, la liberté de conscience, de religion ou de conviction, la liberté d'expression, la reconnaissance de l'importance des valeurs spirituelles et culturelles, l'attachement au règne du droit, à la tolérance et à l'ouverture au

dialogue avec les autres cultures.

Ils prennent note de l'interdependance qui existe entre la vie culturelle et le bien-etre des peuples et de l'importance particulière qui en decoule pour des pays democratiques evoluant vers economie de marche. Ils encouragent l'appui tel qu'il est déjà apporte à ces pays et l'aide qu'ils reçoivent actuellement pour preserver et proteger leur patrimoine culturel.

Les Etats participants respectent l'**irremplaçable** singularite de chacune de leurs cultures et veilleront à promouvoir un dialogue culturel continu entre eux et avec le reste du monde. Ils se declarent à nouveau convaincus que le respect de la diversite culturelle favorise la comprehension et la tolerance entre individus et entre groupes.

Ils estiment que les aspects regionaux de la culture devraient constituer en soi un facteur d'entente entre les peuples.

La diversite culturelle regionale est un retlet de la richesse de l'identite culturelle commune des Etats participants. Sa preservation et sa protection contribuent à edifier une Europe democratique, pacifique et unie.

Reaffirmant leur engagement à mettre pleinement en oeuvre les dispositions relatives à la dimension culturelle de l'Aete final de Helsinki et des autres documents de la CSCE, les Etats participants conviennent de ce qui suit:

I. CULTURE ET LIBERTE

I. Les Etats participants soulignent que le respect des droits de l'homme et des libertes fondamentales est essentiel au plein epanouissement de la creativité culturelle.

2. L'Etat et les autorites nationales s'abstiendront de faire obstacle à la liberte de creation artistique.

.1. Les Etats participants s'engagent à promouvoir et proteger le developpement libre et sans entrave de la **creativité** artistique; ils reconnaissent le rôle eminent de l'artiste dans la **société**, respectent et protègent l'intégrité du travail de creation.

4. Ils reconnaissent que les gouvemements doivent rechercher un equilibre entre les responsabilites qui leur incombent d'appuyer d'une part l'activite culturelle et d'en garantir la liberte d'autre part.

5. Ils reconnaissent en outre qu'etant donné la diversite des activites culturelles dans les Etats participants, il existe pour les gouvemements de nombreuses façons d'apporter efficacement des reponses aux problemes relatifs au patrimoine culturel.

6. Les Etats participants rappellent leur respect de la liberte d'expression et, s'agissant de ses manifestations dans le domaine artistique et culturel, déclarent ce qui suit:

6.1 La publication d'oeuvres ecrites, la representation et la diffusion d'oeuvres musicales, **théâtrales** et audiovisuelles et l'exposition des oeuvres de peintres ou de sculpteurs ne feront l'objet ni de restrictions ni d'ingerence de la part de l'Etat, à l'exception des restrictions prevues par la legislation nationale et entierement conformes aux normes internationales.

6.2 Les Etats participants se declarent convaincus que l'existence, dans le do-

maine artistique et culturel, de toute une gamme de moyens de diffusion independants de l'Etat, tels que maisons d'édition, entreprises de mdiodiffusion, de cinema ou de **télévision, théâtres** et galeries, contribue à assurer le pluralisme et la liberte de l'expression artistique et culturelle.

7. Les Etats participants rappellent leurs engagements en faveur d'un accès sans entrave à la culture et conviennent de ce qui suit:

7.1 Dans le respect des droits à la propriété intellectuelle, toute personne ou organisation independante a le droit de posseder à titre privé, d'utiliser et de reproduire tous materiels culturels, tels que livres, publications et enregistrements audiovisuels, ainsi que les moyens de les reproduire.

8. Les Etats participants sont resolus à promouvoir la connaissance mutuelle de leurs cultures respectives. A cette fin, ils favoriseront la cooperation et les echanges dans tous les domaines de la culture et de la creation.

9. Les Etats participants sont convaincus de l'enrichissement que les cultures regionales et locales, y compris celles qui sont liées à des minorites nationales, apportent à la vie culturelle.

II. CULTURE ET PATRIMOINE

10. Les Etats participants se declarent profondement convaincus que le patrimoine culturel de chacun d'eux constitue une part inalienable de leur civilisation, de leur memoire et de leur histoire commune, qui doit être transmisse aux **générations** futures.

11. Les Etats participants prennent note des definitions des biens archeologiques, du patrimoine culturel et du patrimoine architectural énoncées dans les documents internationaux pertinents du Conseil de l'Europe et de l'Unesco.

12. Une documentation complète et durable sur les sites, structures, payssages culturels, objets et systemes culturels, y compris les monuments historiques, religieux et culturels, tels qu'ils existent actuellement, est un des éléments les plus importants du patrimoine culturel qui puisse être légué aux **générations** futures.

13. Les Etats participants reconnaissent en outre comme étant un élément essentiel de leur patrimoine culturel commun le patrimoine constitué par les cultures qui, en raison de la barriere des langues, du climat et des distances geographiques, d'une population limitee ou de circonstances historiques et politiques, n'ont pas été largement accessibles.

14. Les Etats participants s'efforceront de protéger le patrimoine culturel, conformement aux accords internationaux pertinents et à leur legislation nationale.

15. Les Etats participants tiendront compte des problemes de preservacion, de mise en valeur et de restauration du patrimoine culturel au moment de l'elaboration de leurs politiques de la culture, de l'environnement et de la planification regionale et urbaine. Ils notent en outre qu'il est important de tier chaque projet de preservacion à son environnement urbain ou rural authentique, chaque fois que cela est utile et possible.

16. Les Etats participants reconnaissent qu'ils doivent rendre leur patri-

moine culturel aussi largement accessible que possible. Ce faisant, Us accorderont une attention particulière aux besoins des personnes handicapees.

16.1 lis s'etTorceront de proteger le patrimoine contre les dommages que sa gestion et l'accès du public pourraient lui faire subir.

16.2 lis veilleront à mieux sensibiliser le public à la valeur du patrimoine et à la nécessité de le proteger.

16.3 lis s'efforceront, dans tous les cas où cela sera possible, de faciliter l'accès des chercheurs et des specialistes aux documents primaires et aux pièces d'archive.

17. Les Etats participants prennent note avec satisfaction du rôle joué par les associations non gouvernementales dans la prise de conscience de ce que represente le patrimoine et de la nécessité de le proteger.

18. Aux echelons local, regional et national, les associations entre divers groupes venant des secteurs public et privé sont d'une grande utilite pour assurer une preservation efficace et representative du patrimoine culturel. La préservation et l'explication des valeurs et du patrimoine culturel de divers groupes seront facilitees par la participation de ces groupes, ce qui donnera un resultat d'une importance primordiale, la tolerance et le respect envers differentes cultures.

19. Les Etats participants reconnaissent qu'U est utile et important d'echanger des renseignements sur la préservation du patrimoine culturel et que l'utilisation de banques de donnees, sur le plan national et multilateral, pourrait apporter une precieuse contribution à cette activite.

III. PRINCIPAUX DOMAINES DE PRESERVATION ET DE COOPERATION

20. Les Etats participants encourageront la formation, initiale et superieure, aux divers metiers et professions relatifs à la preservation et à la restauration du patrimoine culturel ainsi qu'à la gestion de ce patrimoine. lis conviennent de se tenir mutuellement informes de toute evolution importante dans ce domaine et de cooperer entre eux.

20.1 La diffusion des connaissances et des qualifications, particulierement des qualifications en voie de disparition qui touchent au patrimoine culturel, par la formation, l'échange de personnels, la recherche de la publication d'ouvrages techniques, est necessaire pour assurer une continuite dans la preservation du patrimoine culturel. En consequence, ils affirment à nouveau leur engagement à favoriser les échanges bilatéraux et multilateraux de stagiaires et de specialistes.

20.2 Les Etats participants devraient inviter les organisations professionnelles competentes à etablir un registre national des artisans spécialisés dans la protection et la preservation du patrimoine culturel pour faciliter les contacts entre ces personnes et les utilisateurs de leurs services tant sur le plan national qu'intemational.

21. Les Etats participants echangeront des donnees sur leur politique du patrimoine culturel, particulierement en ce qui concerne les methodes,

les moyens et les possibilites **offerts** par les technologies nouvelles.

22. Les Etats participants s'efforceront d'echanger leurs **connaissances** et leurs donnees d'experience dans la publication et la diffusion de materiels imprimes et audiovisuels.

22.1 En vue de mieux sensibiliser le public à la preservation du patrimoine culturel, les Etats participants tiendront à la disposition des stations de radio-diffusion et de **télévision**, ainsi que de la presse ecrite, des renseignements de nature à les aider à promouvoir la diffusion de l'information dans ce domaine.

23. Iis s'efforceront d'ameliorer les conditions de stockage des biens culturels perissables comme le papier, les films et le materiels sonores enregistres, d'elaborer des programmes nationaux de preservation du patrimoine culturel perissable et de definir des normes communement acceptees pour tous les types de transport de biens culturels **afin** de garantir la permanence de ces biens.

24. Les Etats **participants** encourageront l'establissement de liens entre les centres de documentation et les banques de donnees dans les domaines culturels de maniere à faciliter l'echange d'informations entre eux.

25. En vue de mieux faire comprendre les valeurs culturelles des pays dont la langue est moins largement repandue, les Etats participants sont **favorables** à la diffusion de ces langues sur le plan de la pratique et de la recherche, en particulier par la traduction et la publication d'ouvrages litteraires de ces pays. L'organisation de cours internationaux de formation à l'intention du personnel des medias et des organismes culturels qui se consacrent à la connaissance de langues moins frequemment parlees et de cultures moins largement connues devrait également **être** envisagee.

26. Reconnaissant l'importante contribution que les religions, leurs institutions et leurs associations apportent au patrimoine culturel, les Etats participants coopereront etroitement avec elles en ce qui concerne la preservation du patrimoine culturel et accorderont toute l'attention voulue aux monuments et objets d'origine religieuse dont les communautes originelles n'ont plus l'usage ou n'existent plus dans une region donnee.

27. Ayant present à l'esprit le **rôle** important que jouent les **éléments régionaux** de la culture pour relier des populations par-delà les **frontières** nationales, les Etats participants encourageront la cooperation regionale au niveau tant des autorites locales et nationales que des organisations non gouvernementales afin de favoriser des relations de bon voisinage.

28. Les Etats participants porteront toute l'attention voulue à la mise en valeur du patrimoine de la culture populaire du passe, y compris les cultures autochtones et vernaculaires, et encourageront une culture populaire contemporaine dans le cadre de leurs efforts **généraux** en vue de la preservation, de **l'étude**, de la protection et de la promotion de la connaissance mutuelle de leur patrimoine culturel. Les Etats participants notent qu'il importe de mener des recherches sur diverses formes d'expression de cultures passes et presents - pratiques symboliques, outils et connaissances techniques, art populaire, langues - et de faire le **nécessaire** pour les mettre en valeur.

29. Les Etats participants porteront également leur attention sur les plus

recentes contributions au patrimoine culturel (l'art, y compris l'architecture, du XXe siècle).

III. Les Etats participants coopereront pour empêcher la circulation illégale d'objets culturels, par exemple en envisageant d'adhérer aux instruments internationaux pertinents.

II. Les Etats participants s'efforceront de préserver et de protéger les monuments et les sites du souvenir, tout particulièrement les camps d'extermination, et leurs archives, qui portent par eux-mêmes témoignage des événements tragiques de leur passé commun. De telles mesures doivent être prises afin que ces événements ne tombent pas dans l'oubli; elles pourront contribuer à enseigner aux générations actuelle et future ce que fut ce passé afin qu'il n'en puisse jamais se répéter.

32. L'explication de ce que sont ces lieux chargés de souvenirs douloureux peut constituer un moyen précieux de promouvoir la tolérance et la compréhension, compte tenu de la diversité sociale et culturelle.

33. Les Etats participants reconnaissent qu'en définissant les priorités dans la préservation, il faut prendre en compte la valeur intrinsèque du patrimoine culturel, de son état relatif de déterioration et de son contenu historique culturel. A cet effet, ils s'efforceront, selon les besoins, d'encourager l'utilisation de cartes des risques, l'échange d'informations et l'organisation d'ateliers ill. 111, ce qui représente une excellente solution pour [aire participer les jeunes générations à ces activités].

34. Les Etats participants gardent présent à l'esprit que la préservation du statut des monuments et sites de leur histoire et de leur culture constitue, où qu'ils se trouvent, une partie intégrante des activités générales entreprises dans le cadre de la CSCE pour préserver et protéger le patrimoine culturel commun.

35. Les Etats participants estiment qu'il est nécessaire de prendre des mesures concrètes pour protéger le patrimoine culturel commun contre les dommages causés par l'environnement. A cette fin, ils envisageront de créer des réseaux de collecte de données et de coordination de la recherche ou d'adhérer aux réseaux existants. Ils s'efforceront de coordonner les décisions de politique générale et de prendre des mesures visant directement à réduire l'incidence de la pollution atmosphérique et d'autres agents de détérioration sur le patrimoine culturel commun.

36. En vue de protéger les sites culturels dans un environnement urbain, des mesures seront prises par les Etats participants pour lutter contre les effets de la pollution sur les ensembles architecturaux des cités menacées, restaurer, préserver et revitaliser les centres urbains historiques, et sauvegarder les sites et les protéger contre les dommages provoqués par le tourisme sans cesse croissant des touristes.

37. Les Etats participants notent l'importance de la protection du paysage culturel, particulièrement dans les villages et dans les zones rurales, contre le danger inhérent aux changements dans la structure des activités économiques et à l'incidence de la pollution, en vue spécialement de protéger les habitations et les ensembles cohérents du cadre de vie quotidien.

38. Étant donné la contribution que l'histoire naturelle peut apporter à notre

comprehension du monde d'aujourd'hui et de son evolution dans l'avenir, les Etats participants s'efforceront d'encourager la preservation et l'explication des sites et collections d'histoire naturelle.

39. Les Etats participants notent l'importance de la sauvegarde des parc publics et privés et des jardins historiques, en tant qu'oeuvre de l'humanité et de la nature, en raison de leur intérêt historique, botanique et social, y compris leurs éléments de décoration et d'architecture.

40. Les Etats participants s'efforceront de sauvegarder et de protéger les sites archéologiques qui se trouvent sur leur territoire, y compris les sites immergés. Ils s'en souviendront lorsqu'ils entreprendront des activités de développement régional qui représenteront probablement une menace pour les sites qui n'ont pas encore fait l'objet de relevés, de fouilles ou d'une restauration scientifiques.

41. Ils soulignent la nécessité d'une coordination des activités des organisations et institutions internationales, comme le Conseil de l'Europe et l'Unesco, en vue de contribuer au plein développement de la coopération culturelle entre les Etats participants. Compte tenu de la nécessité d'éviter le chevauchement des activités, les Etats participants coopéreront étroitement dans le cadre des organisations internationales compétentes dont ils sont membres.

* * *

42. Les Etats participants apprécient vivement la contribution positive apportée par des représentants de l'Unesco et du Conseil de l'Europe aux débats du Colloque de Cracovie sur le patrimoine culturel. Ils notent tout l'intérêt que présentent les travaux et activités de l'Unesco pour la CSCE dans l'examen des questions culturelles. En outre, ils apprécient la riche expérience et l'expertise du Conseil de l'Europe dans le domaine de la culture, en particulier dans la protection du patrimoine culturel de l'Europe, et ils sont convenus d'examiner les moyens par lesquels les Etats participants pourraient tirer parti des travaux du Conseil de l'Europe dans le cadre des activités menées par la CSCE dans ce domaine.

43. Au cours des réunions des deux groupes d'étude, de nombreux experts des Etats participants ont fait état de leurs expériences nationales et ont exposé des idées sur les domaines de coopération en ce qui concerne les échanges culturels et la préservation du patrimoine culturel, en particulier sur les aspects mentionnés dans le mandat assigné à l'un et l'autre groupes d'étude. Ces contributions dont des exemplaires seront déposés auprès du Secrétariat de la CSCE ont été pour beaucoup dans le succès du Colloque. Les Etats participants ont exprimé leur intention de reprendre ces initiatives dans des organes internationaux appropriés.

44. Les représentants des Etats participants ont exprimé leur profonde reconnaissance au peuple et au Gouvernement de la Pologne pour l'excellente organisation du Colloque et pour la chaleureuse hospitalité qui a été offerte aux délégations qui ont participé à ce Colloque.

Cracovie, 6 juin 1991

DOKUMENT KRAKOWSKIEGO SYMPOZJUM NA TEMAT DZIEDZICTWA KULTURALNEGO PANSTW UCZESTNICZĄCYCH W KBWE

Przedstawiciele państw uczestniczących w Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE): Austria, Belgia, Bułgaria, Kanada, Cypr, Czechy i Siowacka Republika Federacyjna, Dania, Finlandia, Francja, Niemcy, Grecja, Stolica Apostolska, Węgry, Islandia, Irlandia, Liechtenstein, Luksemburg - Wspólnota Europejska, Malta, Monako, Holandia, Norwegia, Polska, Portugalia, Rumunia, San Marino, Hiszpania, Szwecja, Szwajcaria, Turcja, Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone Ameryki i Jugosławia - spotkali się w Krakowie w dniach od 28 maja do 7 czerwca 1991, zgodnie z odnosnymi postanowieniami dotyczącymi harrnonogramu i warunków organizacyjnych Sympozjum, ujętymi w Wiedenskim Dokumencie Końcowym oraz z postanowiczniami Paryskiej Karty Nowej Europy. Albania była obecna na Symozjum jako obserwator. Wnioski zostały włożone, w zgodności z wyżej wymienionymi dokumentami przez UNESCO i Radę Europy.

Owarcia i zamknięcia Sympozjum dokonały minister kultury i sztuki Polski. Do uczestników zwrocili się z przemówieniem premier Polski.

Wystąpienia otwierające zostały wygłoszone przez wszystkich przewodniczących delegacji, wśród których znajdowali się ministrowie kultury szeregu państw uczestniczących.

Panstwa uczestniczące witają z wielkim zadowoleniem głębokie zmiany polityczne, które zaszły w Europie. Podkreślają włożony wkład kultury wniesiony w pokonanie podziałów z przeszłości i w umocnienie współpracy pomiędzy państwami uczestniczącymi.

Panstwa uczestniczące wyrażają głębokie przekonanie, że podzielają wspólne wartości ukształtowane przez historię i oparte m.in. na szacunku dla jednostki, wolności sumienia, religii lub przekonan, swobody ekspresji artystycznej, uznaniu wagi wartości duchowych i kulturowych, poszanowaniu rządów prawa, tolerancji i otwartości na dialog z innymi kulturami.

Odnoszą one wzajemne powiązanie pomiędzy iyciem kulturalnym a doborem swych narodów, oraz szczególnie znaczenie jakie ma to dla krajów demokratycznych przechodzących do gospodarki rynkowej. Zachęcającą do kontynuowania oraz udzielania bieżącej i przyszlej pomocy tym Państwom w zachowaniu i ochronie ich dziedzictwa kulturalnego.

Panstwa uczestniczące szanują niepowtarzalność wszystkich swych kultur i będą się starać wspierać ciągły dialog kultury pomiędzy sobą i resztą świata. Potwierdzają swoje przekonanie, ie poszanowanie różnorodności kulturowej przyczynia się do porozumienia i tolerancji pomiędzy jednostkami i grupami.

Uważają, ie regionalne aspekty kultury powinny same w sobie być czynnikiem porozumienia pomiędzy narodami.

Regionalna różnorodność kulturowa jest wyrazem bogactwa wspólnej tożsamości kulturowej panstw uczestniczących. Jej zachowanie i ochrona przyczynia się do budowania demokratycznej, pokojowej, i zjednoczonej Europy.

Potwierdzając swoje zobowiązanie dla pełnej realizacji postanowień dotyczących wymiaru kulturowego, zawartych w Akcie Koncowym z Helsinek i innych dokumentach KBWE, państwa uczestniczące uzgadniają co następuje:

I. KULTURA I WOLNOŚĆ

1. Państwa uczestniczące podkreślają, że poszanowanie praw człowieka i podstawowych swobód jest konieczne dla pełnego rozwoju twórczości kulturalnej.

2. Władze państwowe i publiczne powstrzymają się od naruszania swobody twórczości artystycznej.

3. Państwa uczestniczące będą popierać i chronić swobodny i niezakłócony rozwój twórczości artystycznej; uznają ważną rolę artysty w społeczeństwie. i będą szanować oraz chronić niezależność pracy twórczej.

4. Uznają one potrzebę, aby rządy zachowały równowagę w swojej podwójnej odpowiedzialności na rzecz wspierania oraz zapewniania swobody działalności kulturalnej.

5. Ponadto potwierdzają, ie przy różnorodności form działalności kulturalnej w państwach uczestniczących, jest wiele sposobów, jakimi mogą skutecznie reagować wobec problemów związanych ze spuścizną kulturalną.

6. Państwa uczestniczące potwierdzają swoje poszanowanie dla swobody ekspresji i, w związku z realizowaniem tej swobody w dziedzinach artystycznych i kulturalnych, oświadczają co następuje:

6.1. Publikacja dzieł pisanych, wykonanie i rozpowszechnianie dzieł muzycznych, teatralnych i audiowizualnych oraz ekspozycja prac plastycznych lub rzeźbiarskich będą podlegać ograniczeniom bądź ingerencji ze strony państwa, z wyjątkiem tych ogólniczych, które są zapisane w ustawodawstwie krajowym i są w pełni zgodne z normami międzynarodowymi.

6.2. Wyrażają swe przekonanie, że istniejąca w dziedzinach artystycznych i kulturalnych różnorodność środków rozpowszechniania niezależnych od państwa, takich jak wydawnictwa, rozgłośnie radiowe, przedsiębiorstwa kinowe i telewizyjne, teatry i galerie, pomaga zapewnić pluralizm oraz swobodę ekspresji artystycznej i kulturalnej.

7. Państwa uczestniczące potwierdzają swe zaangażowanie w sprawę niezakłócania

Ilcgo dostępu do kultury i uznają co następuje:

7.1. Szanując należycie prawa własności intelektualnej, każda osoba lub niezależna organizacja ma prawo do prywatnego posiadania, użytku i reprodukcji wszystkich rodzajów materialów kulturalnych, takich jak książki, wydawnictwa i nagrania audiowizualne, jak środki do ich odtwarzania.

8. Państwa uczestniczące są zdecydowane wspierac wzajemnie poznanie swoich kultur. Będą zatrzymać współpracę i wymianę we wszystkich dziedzinach kultury i pracy twórczej.

9. Państwa uczestniczące wyrażają przekonanie o bogatym w kulturze regionalnej i lokalnej a także związane z mniejszościami narodowymi wnioszą do życia kulturalnego.

II. KULTURA I DZIEDZICTWO

10. Państwa uczestniczące wyrażają swoje głębokie przekonanie, że dziedzictwo kulturalne kaidego z nich stanowi nieodłączną część ich cywilizacji, pamięci i wspólnej historii, do przekazania przyszłym pokoleniom.

11. Państwa uczestniczące uwzględniają definicje własności archeologicznej, dziedzictwa kulturalnego i dziedzictwa architektonicznego zawarte w odsyłanych międzynarodowych dokumentach Rady Europy i UNESCO.

12. Petna, stala dokumentacja terenów, konstrukcji, krajobrazów kulturo-wych, kulturowych przedmiotów i systemów, łącznie z pomnikami historii, religii i kultury, w ich obecnej postaci jest jednym z najważniejszych składników dziedzictwa kulturalnego, który moina przekazac przyszlym pokoleniom.

13. Państwa uczestniczące również uznają za zasadnicze elementy ich wspólnego dziedzictwa kulturalnego, dziedzictwa tych kultur, które z powodu barier językowych, klimatu i odległości geograficznej, ograniczonej liczby ludności bądź zmian w uwarunkowaniach historycznych i politycznych nie były powszechnie dostępne.

14. Państwa uczestniczące będą czynić wysiłki dla ochrony dziedzictwa kulturalnego zgodne z odpowiednimi porozumieniami międzynarodowymi i ich ustawodawstwem wewnętrznym.

15. Państwa uczestniczące będą uwzględniać sprawę zachowania, wzmacnienia i przywrócenia dziedzictwa kulturalnego w trakcie formułowania polityki kulturalnej, ekologicznej oraz regionalnej i planowania urbanistycznego. Ponadto dostrzegają one wagę powiązania poszczególnych przedsięwzięć konserwatorskich z ich rzeczywistym miejskim bądź wiejskim środowiskiem tam, gdzie będzie to właściwe i możliwe.

16. Państwa uczestniczące są świadome znaczenia uczynienia ich dziedzictwa kulturalnego jak najpowszechniej dostępnym. Czyniąc to będą zwracac szczególną uwagę na potrzeby osób niepełnosprawnych.

16.1. Będą chronić dziedzictwo przed uszczerbkiem jaki może być spowodowany w związku z jego administrowaniem lub powszechnym do niego dostęmem.

16.2. **Będą** szerzyć społeczną świadomość wartości dziedzictwa oraz konieczność jego ochrony.

16.3. **Będą**, gdzie jest to możliwe, starać się ułatwiać badaczom i naukowcom dostęp do odpowiednich dokumentów źródłowych i materiałów archiwalnych.

17. Państwa uczestniczące pozytywnie odnotowują rolę stowarzyszeń poza rządowych w sferze świadomości o dziedzictwie i potrzebie jego ochrony.

18. Partnerska współpraca między niznorodnymi grupami na szczeblu lokalnym, regionalnym i narodowym, zarówno z sektora prywatnego jak i publicznego, jest cenna ze względu na zapewnienie skutecznej i reprezentatywnej ochrony dziedzictwa kulturalnego. Zachowanie i interpretacja wartości oraz dziedzictwa kulturalnego różnych grup zostaje wzmożona poprzez zaangażowanie się tych grup, co sprzyja rozwojowi tolerancji i szacunku dla różnych kultur, co jest sprawą największej wagi.

19. Państwa uczestniczące uznają użyteczność i wagę wymiany informacji na temat ochrony dziedzictwa kulturalnego oraz przyjmują do wiadomości, iż korzystanie z banków danych na szczeblu krajowym jak i wielostronny byłyby pożytecznym wkładem do tego celu.

III. GŁÓWNE OBSZARY OCHRONY I WSPÓŁPRACY

20. Państwa uczestniczące będą wspierać szkolenie na poziomie poezjalnym i zaawansowanym w różnych zawodach i rzemiosłach związanych z ochroną, odnową i administracją dziedzictwa kulturalnego. Będą również informować się wzajemnie o wszelkich postępach w tej dziedzinie oraz w Spójnieniu ze sobą.

20.1. Szerzenie wiedzy i umiejętności, szczególnie zawodów związanych, związanych z dziedzictwem kulturalnym, poprzez szkolenia, wymianę personelu, badania oraz publikacje techniczne, jest konieczne dla zapewnienia ciągłości w dziedzinie ochrony kultury. Dlatego potwierdzają one swoje zaangażowanie w dziale wspierania dwustronnej i wielostronnej wymiany stażystów i specjalistów.

20.2. Państwa uczestniczące powinny zachęcić odpowiednie organizacje zawodowe do stworzenia narodowego rejestru wykwalifikowanych rzemieślników w dziedzinie ochrony i zachowania dziedzictwa kulturalnego w celu ułatwienia krajowych i międzynarodowych kontaktów pomiędzy tymi osobami oraz korzystającymi z ich usług.

21. Państwa uczestniczące będą wymieniać dane dotyczące programów w dziedzinie dziedzictwa kulturalnego, ze szczególnym uwzględnieniem metod, środków i możliwości jakie stwarzają nowe technologie.

22. Państwa uczestniczące dołożyją starań aby dzielić się swoją wiedzą i doświadczeniem w dziedzinie publikacji i dystrybucji materiałów drukowanych i audiowizualnych.

22. I. Mając na celu zwiększenie świadomości społecznej dotyczącej ochrony dziedzictwa kulturalnego, państwa uczestniczące udostępniają informacje, które ujawnią stowarzyszeniom radiowym, telewizyjnym oraz wydawnictwom promocję informacji w tej dziedzinie.

23. Będą one dążyć do polepszenia warunków przechowywania nietrwałych dóbr kultury takich jak papier, taśmy filmowe, nagrane materiały dźwiękowe, oraz do utworzenia narodowych programów ochrony nietrwałego dziedzictwa

kulturalnego a także ustanowienia powszechnie przyjętych standardów dla wszystkich rodzajów niszników wytworów kulturalnych. w celu zapewnienia ich trwałości.

24. Państwa uczestniczące będą zachęcać do stworzenia powiązań pomiędzy centrami informacji a bankami danych w poszczególnych dziedzinach kulturalnych tak, aby ułatwić wymianę informacji pomiędzy nimi.

25. Mając na celu lepsze zrozumienie wartości kulturalnych państw. niektórych języki nie są powszechnie stosowane. państwa uczestniczące witają z zadowoleniem rozpowszechnianie wiedzy o tych językach, w szczególności drogą dumanienia i publikacji dzieł literackich. Należy również rozważyć organizację międzynarodowych kursów szkoleniowych dla personelu środków masowego komunikowania i sfery kultury. zaangażowanego w promocję i upowszechnianie mniej znanych języków i kultur.

26. Uznając ważny wkład w dziedzictwo kulturalne wierzen religijnych instytucji i organizacji, państwa uczestniczące będą ściśle współpracować z nimi mając na względzie ochronę dziedzictwa kulturalnego i otaczanie właściwą opieką zabytków, i przedmiotów kultu religijnego w przypadkach, gdy właściwe wspólnoty wyznaniowe nie użytkują lub nie zamieszkują na terenie, na którym są one zlokalizowane.

27. Mając na względzie ważną rolę jaką mogą odegrać regionalne aspekty kultury w łączeniu ludzi poprzez granice. państwa uczestniczące będą wspierać współpracę regionalną na szczeblu władz lokalnych i krajowych. jak również organizacji pozarządowych, w celu rozwijania dobrosąsiedzkich stosunków.

28. Państwa uczestniczące zwracają należną uwagę na umacnianie dziedzictwa tradycyjnej kultury ludowej, w tym kultury lokalnej i narodowej, i na popieranie współczesnej kultury ludowej w ramach celości wysiłków na rzecz zachowania, badania, ochrony i umacniania wzajemnej świadomości ich dziedzictwa kulturalnego. Państwa uczestniczące dostrzegają wagę badań nad różnymi formami ekspresji tradycyjnych i obecnych kultur - obrzędami symbolicznymi, przedmiotami kultury, wiedzą, sztuką ludową, językami - oraz poczynienia koniecznych wysiłków na rzecz ich wyekspozowania.

29. Państwa uczestniczące będą również zwracać uwagę na współczesny wkład w dziedzictwo kulturalne (włączając w to sztukę i obiekty architektoniczne dwudziestego wieku).

30. Państwa uczestniczące będą współpracować na rzecz zapobiegania nielegalnemu obrotowi przedmiotami kulturalnymi np. przez przystępowanie do odpowiednich porozumień międzynarodowych.

31. Państwa uczestniczące dążyć będą do zachowania i ochrony tych zabytków i miejsc pamięci w tym przede wszystkim obozów zagłady i związanych z nimi archiwów, które są zarazem świadectwami tragicznych wydarzeń ze wspólnej przeszłości. Niezbędne kroki winny być podjęte w celu upamiętnienia tych doświadczeń, aby pomóc w wychowaniu obyczajnych i przyszłych pokoleń oraz aby zapewnić, że nigdy więcej nie powtórzą się one.

32. Zaznaczenie szczególnych miejsc pamięci może służyć jako cenny środek w umacnianiu tolerancji i zrozumienia między narodami przy uwzględnianiu społecznej i kulturalnej różnorodności.

33. Państwa uczestniczące uznają, że przy okreslaniu priorytetów dotyczących ochrony ważne jest uwzględnianie nieprzemijającej wartości dziedzictwa kulturowego oraz rzeczywistego stanu zachowania jego historycznego i kulturalnego znaczenia. Dając do tego celu będą one stosować tabele zagrożeń, prowadząc wymianę informacji, organizując warsztaty lernowe jako doskonałą formę uczestnictwa młodych pokoleń.

34. Państwa uczestniczące mają na uwadze to, że zachowanie statusu zabytków i miejsc związanych z ich historią i kulturą gdziekolwiek się znajdują, stanowi integralną część wszystkich wysiłków dla zachowania i ochrony wspólnego dziedzictwa kulturalnego w ramach KBWE.

35. Państwa uczestniczące uważają, że podjęcie zespołowych kroków na rzecz ochrony wspólnego dziedzictwa kulturalnego przed wpływami szkodliwymi T. C. sfrony środowiska jest konieczne. W tym celu myślą o tworzeniu i łączeniu sieci gromadzenia danych i koordynacji badań. Będą dążyć do koordynowania decyzji i podejmowania bezpośrednich kroków na rzecz zmniejszenia wpływów T. C. czyszczenia powietrza i innych form degradacji środowiska oddziałującego na wspólne dziedzictwo kulturalne.

36. W celu zabezpieczenia miejsc kulturalnych w środowisku miejskim państwa uczestniczące podejmą kroki w celu przeciwdziałania zagrojeniu miast i kompleksów architektonicznych skutkiem zanieczyszczenia powietrza. Będą one działać również na rzecz odnowienia, zachowania i ożywienia historycznych centrów miejskich, oraz zachowania i ochrony miejsc zabytkowych przed zniszczeniem spowodowanym zwiększającym się napływem turystów.

37. Państwa uczestniczące uznają wagę ochrony krajobrazu kulturalnego, szczególnie we wsiah i regionach rolniczych przed niebezpieczeństwem płynącym T. C. zmian w działalności gospodarczej oraz wpływu zanieczyszczeń T. C. specjalnym uwzględnieniem ochrony substancji mieszkaniowej i warunków życia eodziennego.

38. Ze względu na wkład jaki historia naturalna może wniesć w nasze rozumienie świata współczesnego i jego ewolucji w przyszłość, Państwa uczestniczące dołożą wysiłków w celu zachowania miejsc historii naturalnej i zbiorników.

39. Państwa uczestniczące uznają wagę zachowania publicznych i prywatnych parków oraz historycznych ogrodów jako wytworów ludzkości i natury ze względu na ich wartości historyczne, botaniczne, społeczne oraz elementy dekoracyjne i architektoniczne.

40. Państwa uczestniczące dołożą wysiłków na rzecz zabezpieczenia i ochrony miejsc archeologicznych, znajdujących się na ich terytoriach włącznie z miejscami będącymi pod wodą. Będą mieć na uwadze ten aspekt podczas realizacji regionalnych programów rozwoju i które mogą stanowić zagrożenia dla miejsc, które nie zostały jeszcze naukowo zbadane i gdzie nie przeprowadzono prac wykopaliskowych ani restauracyjnych.

41. Kładą one nacisk na koordynację działań międzynarodowych organizacji i instytucji, takich jak Rada Europy i UNESCO, w celu przyczynienia się do pełnego rozwoju współpracy kulturalnej pomiędzy państwami uczestniczącymi. Mając na uwadze potrzebę uniknięcia dublowania działań, Państwa uczestniczące będą ściśle współpracując w ramach wyspecjalizowanych organizacji międzynarodowych, do których należą.

42. Państwa uczestniczące witają pozytywny wkład wniesiony przez przedstawicieli UNESCO i Radę Europy w obrady krakowskiego Sympozjum na temat Dziedzictwa Kulturalnego. Odnosząc się do pracy i działalność UNESCO będącej miala trwale znaczenie dla zaangażowania KBWE w tematykę kulturalną. Wyrażają ponadto swoje uznanie dla bogatego doświadczenia oraz wiedzy specjalistycznej Rady Europy w sprawach kulturalnych w szczególności ochrony europejskiego dziedzictwa kulturalnego. Państwa uczestniczące uzgodniły rozwinięcie sposobów wykorzystania przez Rady Europy w kontekście prac KBWE w tym obszarze.

43. W dwóch grupach studenckich wielu ekspertów z Państw uczestniczących podzieliło się narodowymi doświadczeniami. Wysunięto propozycje na temat współpracy w dziedzinie wymiany kulturalnej i zachowania dziedzictwa kulturalnego, a w szczególności w odniesieniu do problemów ujętych mandatem odpowiedniej grupy.

Te wystąpienia, których kopie będą zdeponowane w Sekretariacie KBWE, w znacznym stopniu przyczyniły się do sukcesu Sympozjum. Państwa uczestniczące wyrazili zamiar konsekwentnego prowadzenia tych inicjatyw na odpowiednich forach międzynarodowych.

44. Przedstawiciele państw uczestniczących wyrazili głęboką wdzięczność narodowi i rządowi Polski za doskonałą organizację Sympozjum, serdeczną gospodarność okazaną delegacjom, które uczestniczyły w sympozjum.

METHOD OF LANDSCAPE UNIT (JARK) IN PLAN OF POLISH LANDSCAPE PROTECTION

The natural landscape is the greatest value of the environment creating conditions for recreation. Reservation of territories proportional to the increasing demand in this line and such territories moreover, which would possess possibly uncontaminated properties requires a certain knowledge as to the reserves of the landscape possibly nearest to the natural one, of which we could dispose and as to the way these resources could be utilised in a reasonable way, causing no harm.

Basing upon the method of dividing the area into architectural units (JARK), the valorisation of **units** was determined, considering the natural and culture values of the region and forms and directions of possible impenedency.

With respect to it, the optimum usability of unit complexes for recreation was analysed and a zonal division of the territory was made. The elaborated all-over Poland zonal recreation **system** was adopted as the conception of the developmental plan. This was **based** upon the principle of protection of greatest values in the protection zone and full exploitation of park landscape for recreation purposes, especially in the culture sub-zone introducing development of arrangement and services on its **borders**.

The main regions of recreation landscape border the country from the north-west and southern side and comprise great complexes of **touristic** parks. Local complexes and the main **territories** connected with water communication recreation belts constitute the network of this system.

The above idea was elaborated in 1971 by the team of Landscape Architecture for the Committee of Nature Protection and **Resources** of the Polish Academy of Sciences.

The basic problem of our civilisation in the field of spatial planning is the proper directing of the development of settlement network which requires securing suitable areas the function of which are specified as accommodation, work, recreation. Under the existing average conditions, critical **as** they are, the problem of greatest **difficulty** and complexity **consists** in the creation of suitable conditions for the preservation of landscape values.

The landscape, both original and natural as well, as cultural and harmonious one, becomes in these conditions one of the most valuable and sensitive resources of the environment. Therefore, similarly to other resources, it is bound to be properly protected and managed.

An attempt at an answer to the question as to what landscape resources are at our disposal in the country and how these resources are liable to be utilized, without the fear of destruction, has been taken up by the Department of Landscape Architecture at the Cracow Polytechnics (in 1971) instructed by the Committee of Nature Protection and Resources of the Polish Academy of Sciences.

According to its own method applied in spatial planning and integrally connected with the necessary conditions of geographical regionalization, a study has been made in the following stages:

- I. Delimitation of complexes of landscape units (IARK) and so (somewhat simplified) areas of more or less uniform configuration and growth of vegetation.
2. The valorization of architectural units i.e. stating the degree of their value.
3. The assessment of forms and directions of their being threatened by urbanization.
4. Zonal division, stating the optimal usefulness of particular IARK units for various purposes with particular regard to recreation.
5. Research and planning conception concerning possibilities of utilizing IARK in the formation of protective areas.

1. DELIMITATION OF IARK COMPLEXES

The activity aiming at optimal utilization of the environment resources must be carried out both in the field of spatial planning on different scales, ranging from the national, regional, to be particular one, as well as on the level of shaping the spatial form, therefore the landscape and physiognomical side of every problem.

In order to obtain a comprehensive description as to the properties of landscape and basis for its valorization, the division of the whole area into IARK complexes has been made.

The regional division of landscape has been made on the basis of geographical studies (and particularly those by Kondracki and Jarosz) with systematization into areas, provinces, and regions taking into account macro-, mezzo-, and locally micro-regions. Since some regions display great regional differences, their uncomparability caused further division into possibly uniform physiognomical units. IARK, an architectural, landscape unit, is an area uniform in respect of its configuration and growth of vegetation. The principles of their isolation and assessment have been described by *I. Bogdanowski* (*Composition and Planning in Landscape Architecture*. Polish Academy of Sciences. Cracow 1978).

In the accepted scale, IARK complexes have been isolated within mezzoregions. The characteristic feature of those complexes lies in their relatively considerable structural porosity resulting from the necessary generalization. General characterization of IARK complexes arises not from the units being identical, but from pre-

dominance of a certain type of units contained in the complex. Valorization of JARK complexes was proceeded by a number of **studies** displayed on 12 maps of Poland in the scale 1:1 000 000.

2. VALORISATION OF JARK COMPLEXES

On the basis of the data collected from the information concerning architectural and landscape **complexes** JARK, the valorisation has been carried out. The initial, preliminary material for comprehensive valorisation of JARK units was **arrived at** by supplementing the analysis of initially outlined values by data derived from separate **assessment** or natural and cultural values. Basing upon the maps worked out in such a way we can state that:

- the general distribution of most valuable JARK complexes shows the following regionalization on Poland's territory:
- **strong** but bordering ones, situated along the frontier in the south east and south west in correspondence with the mountain ranges,
- an arrangement of a series of plateau type ranges obliquely situated to the former **ones** in the south east range in the Malopolska Upland (the so called "Jura" the Malogoskie Mountains, the Świętokrzyskie Mountains, Roztocze),
- a broad, lowland range from the **west**,
- two, broad, lowland ranges in the North Lake District, **divided** by the Vistula proglacial **stream** valley in the very middle,
- again, a **strong** but only bordering, narrow seaside **range**, and finally,
- loosely **isolated** and **small** groups in the center of the country, with a tendency to thicken slightly towards the east.

The above material provides a background against which a comprehensive map of **landscape** valorisation **has** been drawn, containing a general assessment of natural **values** of particular JARK complexes. The data for the entire country have been compiled quantitatively in the table enclosed. The picture of values thus created **constitutes** the basis for the zone division to be carried out, which is the direct guiding principle in protective and planning activities.

Number of JARK complexes, each covering an area of types of landscape several hundred km² with natural value

	very large	large	medium	small	total
natural	37	18	16	5	75
cultural harmonious	22	49	52	24	148
cultural disharmonious	18	50	73	105	266
total	77	127	141	134	450

3. THE IMPEDING DANGERS OF URBANISATION

A **complete** assessment of landscape values requires taking into account the existing destruction and impeding. The purposeless exploitation of the land, contamination of waters ruining their further usability, air pollution aggravating conditions of life and work, from all those follows the destruction of landscape, caused by improper utilisation of the land. It is connected with the exploitation of raw materials and their processing in various branches of industry. This category of destruction is most aggressive since it devastates the natural environment and lowers sanitary conditions. Its destructive power is particularly concentrated and imminent in regions of considerable resources.

The threats of urbanisation, however, are relatively uniform in their distribution. Still, the real threat against landscape in dispersion of buildings of urban type, not connected with agriculture but covering very rapidly larger and larger agricultural areas. The threat in itself is caused by regions of excessive concentration of recreational facilities which devastate the places and conditions of recreation.

The directions of impeding to the landscape presented here, resulting from present devastation and its anticipated expansion or rise of new sources of devastation (considered in respect of information available) reveal the overlapping of forms of devastation and menace, in the shape of four zones grouping IARK complexes:

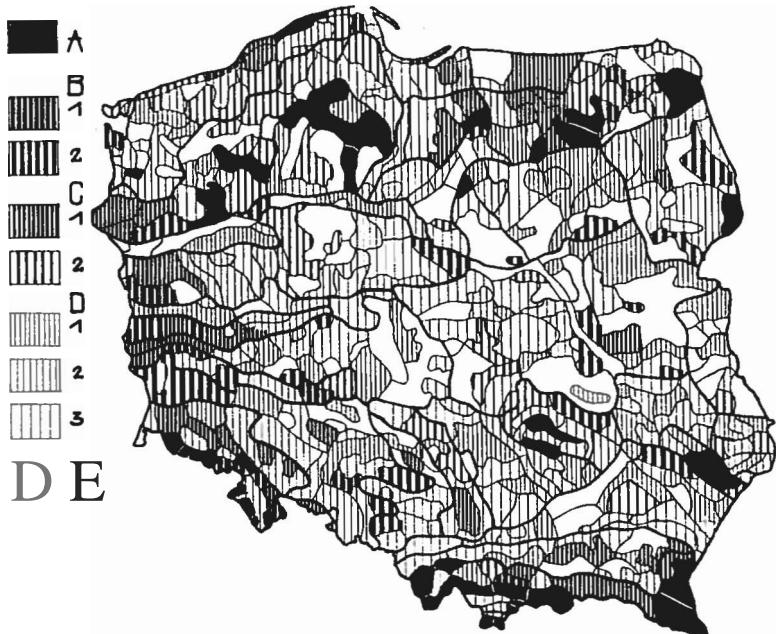
- a) the ones that have neither been devastated nor threatened with devastation in the broad, northern range of the country.
- b) the ones that have not been destroyed yet but which are threatened with destruction in the eastern and southern regions.
- c) the ones that have already been devastated and are threatened with destruction, arranged centrally along the Silesia-Gdansk route and along the course of the Vistula and Noteć Rivers, and finally
- d) the ones that have been devastated and are threatened with further devastation in southern regions of Poland with greatest density of population.

4. DIVISION INTO ZONES

Taking into account the valorization of landscape on the one hand and the devastation and the outlined directions of **threat** on the other, some limitations, both quantitative and **those** concerning the acreage of valuable landscape resources have been noted. Moreover only some part of them is believed to be **capable** of performing recreational functions without the fear of devastation. Finally, it has been pointed out that there are **considerable** IARK resources of the cultural type, possessing high natural values.

It is against this background that, apart from the matters being under discussion so far, much attention has been paid to the problem of Poland's repletion with relicts of the past, transport making those places accessible and all kinds of recreational facilities. Introduction of prescribed protective zones aims at presenting:

- the degree of necessary protection of particular IARK complexes for the preservation of natural values,

A contour map of Poland with the divisions into JARK-complexes

A. Landscape reservation;

B. Natural park landscapes: B1 very suitable for recreation B2 suitable for recreation;

C. Park-cultural landscapes: C1 very suitable for recreation C2 suitable for recreation;

D. Protected landscapes: D1 for recreation besides other functions D2 for some other functions likely to be adapted for recreation D3 for some other functions;

E. Landscapes being planned (elaborated) in the Department of Landscape Architecture, Technical University of Cracow

- the degree of their permissible adaptation for various purposes in national economy, and

- the kind of necessary protective measures to be taken to secure them or even re-cultivate them in order to preserve the existing values.

The zone division comprises:

I. landscape reservations with outstanding natural values.

II. park landscape in natural subzone, and in the cultural subzone with a high degree of repletion with monument substance or with medium repletion,

III. protected landscapes with medium or small degree of repletion with monuments or landscapes protected for some other purposes.

Apart from that a zone of transformed, natural landscapes (E) as well as natural landscapes, useless for country's economy has been isolated, (e.g. moors).

It follows from the studies under consideration that JARK complexes of greatest natural value concentrate along an arch in the shape of the letter 'C' with different

density, bordering the country from the south, west and north. The center, till the other hand, and eastern borders contain them only in a very small degree. All kinds of zones are concentrated along this curve which enables the creation of 'lagging' arrangements for the most valuable reservation groups. Thus it is in the border zone of the country that the main potential of valuable landscapes is accumulated. The very few ones found in the center act as a natural recreational base, particularly for the Warsaw and Łódź agglomerations, and thus must be well taken advantage of.

5. CONCEPTION OF THE SYSTEM OF LANDSCAPES PROTECTION

Creation of all-Poland zonal system based on the principle of protection of highest values IARK in the reservation zone (national parks-PN, landscape reservations-RK) has been assumed as a basis for the conception of spatial planning concerning utilization of natural landscape values.

- utilisation of park-landscape zone (laying out landscape parks (PK) there), with a different degree of adaptation, as "lagging" areas, and , extension of recreational facilities on borders, particularly in cultural subzone, and finally
- utilisation, as fully as possible, of IARK exhibiting lowest values, particularly those in the neighbourhood of agglomerations which are treated as protected areas.

On the grounds of an arrangement of relationships constructed in this way, there appeared the possibility of creation of a system of areas protected by linkage of various networks. The network of recreational areas covers in the first place landscape parks of various **spatial** forms and of various types.

They will include forest, water and mountain parks, ethnographical parks, parks of culture, historical, palace, resort, city parks etc. requiring separate and more detailed studies. Landscape parks will also be linked with national parks. They constitute, however, together with natural reservations, elements of a protected area network, first of all valuable for scientific research. In turn, the network of protective woods round agglomerations will supplement the system of protected areas as far as the requirements of urbanized environment are concerned, first of all as a sanitary but also recreationally utilized factor.

*by Janusz Bogdanowski.
Department of Landscape Architecture,
Faculty of Architecture.
Technical University, Cracow*

METODA WYZNACZANIA JEDNOSTEK KRAJOBRAZOWYCH (JARK) W PLANOWANIU OCHRONY POLSKIEGO KRAJOBRAZU

Poostawowym problemem naszej cywilizacji w zakresie planowania przestrzennego jest prawidłowe ukrankunkowanie rozwoju sieci osiedlenczej, która wymaga zapewnienia odpowiednich przestrzenni dla funkcji określonych jako "mieszkanie, praca, wypoczynek". **Przy już zaistniałych przeciętnie krytycznych warunkach obszarów urbanizacyjnych, zarówno przemysłowych jak i rolnych, problemem najbardziej złożonym i trudnym do rozwiązania jest stworzenie odpowiednich warunków do wypoczynku.** W dodatku na obszarach proporcjonalnych powierzchniowo do szybko wzrastających potrzeb rekreacji, a posiadających możliwość nieskazone właściwości środowiska. Krajobraz naturalny staje się w tych warunkach jednym z najcenniejszych, a jednocześnie najwrażliwszych zasobów środowiska. **Toteż musi być, podobnie jak inne zasoby, odpowiednio chroniony i wykorzystywany, głównie dla celów odnowy sit człowieka.** Sprzężenie to jednak wymaga harmonijnego powiązania walorów krajobrazu z funkcją rekreacji. W przeciwnym bowiem razie funkcja tylk może doprowadzić do równie skutecznej dewastacji środowiska, jak działalność przemysłu.

Próbę odpowiedzi na pytanie, jakimi zasobami krajobrazu moiliwic zblizonego do naturalnego dysponujemy w kraju oraz w jaki sposób zasoby te można by całownie, bez obawy niszczenia, wykorzystać? - podjęto w zespole autorów tego artykułu w 1971 roku na zleceniu Komitetu Ochrony Przyrody i jej Zasobów PAN w Podkomisji Człowiek i Środowisko, z inicjatywy prof. S. Leszczyckiego.

Zgodnie z metodą własną stosowaną w planowaniu przestrzennym, integralniczwiązaną z przesłankami regionalizacji geograficznej, opracowanie wykonano w następujących etapach:

I. Wyznaczenie zespołów jednostek krajobrazowych, zalicz (w uproszczeniu) obszarów o jednolitości na ogólny ukształtowanie i pokrycie terenu.

II. Waloryzacja jednostek krajobrazowych, czyli określenie stopnia ich przydatności do różnych celów (w tym przypadku do rekreacji).

III. Ocena form i kierunków zagrożenia ze strony urbanizacji.

IV. Słrefowanic, określające optymalną przydatność poszczególnych jednostek dla różnych celów, z szczególnym uwzględnieniem rekrecji.

V. Sludiamo-projectowe wylyczne odnosnie do możliwości wykorzystania i ksztaltowania slref.

Opracowanie z wzgledu na rozleglosc lemalu oraz krótki okres wykonania, jak i niznaczne środki, wymagalo ograniczenia zakresu pracy. Obejmując nim obszar caej Polski przedstawiono problem w skali jeden do miliona. Pod wzgledem I(ormalnym opracowanie jest przykładowym, pnibnym ujęciem sposowania wszelkich metod z zakresu studiów krajobrazowych. Stąd praca ta zdaniem autoriw wymaga zarówno kontynuacji, jak też poszerzenia z dostosowaniem kolejno do skali regionu, jednostki krajobrazowej i wnętrza krajobrazowego.

WALORYZACJA KRAJOBRAZU

Działanie zmierzajace do opłymalnego wykorzystania zasobow srodowiska dla zapewnienia pełnej prawidlowosci zróżnicowanych funkcji odbywaæ się musi zarówno w plaszczyznie planowania przestrzennego od skali krajowej, przez regionalne do szczegółowych, jak też w plaszczyzlic ksztaltowania formy przeslrzczilic, a więc krajobrazowej, fizjonomicznej strony każdego zagadnienia.

Dla uzyskania zbiorczej informacji o właściwościach krajobrazu oraz podslaw do jego waloryzacji dokonano podziału całego obszaru (ryc. 2).

Podział regionalny krajobrazu wykonany został w poparciu o sludia geograficznych (w szczegelności Kondrackiego i Jarosza) z systematyką obszarów, prowincji i regionów oraz z uwzględnieniem makro-, mezo-, a lokalnie mikroregionów. Nieporównywalność odmiennych regionalnie krajobrazów (Irudno porównać krajobraz nadmorski z wysokogórskim i określić, który z nich posiada większą wartość) spowodowała dalszy podział na możliwie jednolite pod wzgledem fizjonomicznym jednostki. Dla przyjętej skali wyodrębniono w ramach mezoregionów zespoly jednostek architektoniczno-krajobrazowych. Właściwości zespołów lych jednoslek jcsł slosunkowo znaczna "porowatość" slustrualna wynikająca z koniecznosci generalizacji problemu. Ogólna klasyfikacja zespołu jednoslek wynika bowiem z przewagi rodzaju zawartych w niej jednoslek, nie zaś ich idenlyczności. Waloryzację zespolew architektoniczno-krajobrazowych, kłrcj celem w lej pracy było określenie – na ile ogólnej przydatnosci zespołów jednoslek - charakteru oraz stopnia przydatnosci ich dla rekrecji, poprzedzilo szereg opracowan. Iako punkt odniesienia Iraklujec się lu naturalne walory zespołów oraz możliwości wykorzystania ich przez rekrecję. Opierając się w pierwszym elacie na malciiale wynikającym z uzyskanej informacji o zespołach jednoslek architektoniczno-krajobrazowych opracowano wartosciowanie wstępne (ryc. 3).

Ogólny układ rozmieszczenia najwarlosciwszych zespołów krajobrazowych wykazuje następującą ich rejonizację:

- silne, lecz obrzeżne występowanie wzduż granic, na pd.-w. oraz pd.-z. zgodnie z pasmami g6r,
- skośny do nich układ serii pasm o typic pogórzy w paśmie pd.- w. kraju na Wyżynie Małopolskiej (Izw.lura, Góry Małogoskie, Świętokrzyskie, Roztocze),
- sl.crokic nizinnce pasmo od zachodu,
- dwa szcrokic pasma w rejonie pojczieczy, rozdzielone posrodku kraju pradoli-

ną Wisły,

- ponownie: silne, lecz obrzezne tylko, **wąskie** pasmo nadmorskie, wreszcie - izolowane lui ne i niewielkie zgrupowania w centrum kraju, nieco **zagęszczające się** ku wschodowi.

Dla uzyskania materialu wyjściowego do zbiorczej waloryzacji zespołów jednostek architektoniczno-krajobrazowych **analizę wstępnie** zarysowanych wartości zespołów jednostek uzupełniono danymi z **odrębnie** przeprowadzonej oceny wartości naturalnych problemów ochronnych oraz ponadto wskainików dotyczących nasycenia istniejącymi urzędzeniami rekreacyjnymi. **Opierając się** na opracowanej mapie *Wartościowych zasobów latal/rallego pokrycia terenu*, w której **uwzględniono** wymagajlce ochrony wartościowe zasoby gospodarcze, jak lasy, wody i gleby, a ponadto wartości naukowe w parkach narodowych i rezerwatach, uzyskano kompleksowy obraz rozmieszczenia wartości naturalnego pokrycia. Opracowanie to **może mieć** wielostronne zastosowanie dla powszechniej, **oszczędnego** gospodarki zasobami kraju. **Duże** nasycenie bardzo zróżnicowanych form naturalnego pokrycia **występuje** na południu kraju. Nasilenie form wartościowych **występuje też** w pasmach polnocnym i zachodnim. Natomiast nieliczne, **wyodrębnione** wartości **występują** w Polsce centralnej i wschodniej. W **ślad** za tym analiza rozmieszczenia i **nasycenia** urzędzeniami rekreacyjnymi pokrywa się z układem wartości.

Skonstruowana na powyższym tle zbiorcza mapa waloryzacji krajobrazowej (ryc. 4) zawiera **ogólną ocenę** wartości naturalnych poszczególnych zespołów jednostek architektoniczno-krajobrazowych oraz **ocenę** ich ogólnej dogodności dla **celów** rekreacyjnych. **Załaczona** tabela (tabela I) zestawia ilościowo te dane dla całego kraju. Tym sposobem powstały obrazy wartości daje **podstawę** do przeprowadzenia podziału strefowego **będącego bezpośrednią wytyczną** dla działań projektowych.

Dla pełnej oceny wartości krajobrazu i **możliwości** wykorzystania jego walorów dla celów rekreacyjnych konieczne jest **uwzględnienie istniejących** zniszczeń i **zagrożeń**. Eksploatacja terenu bez docelowej formy jego wykorzystania, zatruwanie wód **przekreślające** ich **dalszą** przydatność, zatrucie powietrza **pogarszające** warunki życia i pracy oto zniszczenie krajobrazu **będące** wynikiem nieprawidłowych form uyttkowania terenu. **Wiąże się** ono z eksplotacjil surowców i ich **przetwórstwem** w **różnych gałęziach** przemysłu. Ta grupa zniszczeń jest najbardziej agresywna, niszczy środowisko przyrodnicze i obniża warunki zdrowotne. Grupa tych zniszczeń i **zagrożeń** szczególnie groźnie koncentruje się w rejonach duzych zasobów surowcowych. Stosunkowo równomiernie rozmieszczał się zagrożenia typu urbanizacyjnego. W szczegelności jednak zagrojenie słanowi tu rozproszenie zabudowy typu miejskiego nie **związane z gospodarką rolną**, a **obejmujące** bardzo szybko coraz to **większe** obszary upraw rolnych. Osobne zagrojenie **stwarzają** rejon nadmiernej koncentracji usług rekreacyjnych dewastujlce przedmiot lub warunki rekreacji. Brak ukierunkowania w zagospodarowaniu rekreacyjnym kraju stwarza **sytuacje** przeinwestowania najcenniejszych terenów.

Przedstawione kierunki **zagrożeń** krajobrazu (ryc. 5), **będące** wynikiem obejętych zniszczeń i przewidywanych ich rozszerzeń lub powstania nowych iradeł zniszczeń (rozpatrywanych w zakresie **dostępnych** informacji), **dają** obraz nakładających się form zniszczeń i **zagrożeń** w postaci czterech stref **grupujących** ze-

polyjcdnostek:

- II) nic zniszezonyeh i nie zagroionych w szerokim pasmie polnocnym kraju.
- h) nic zniszczonych,lecz zagroionych w rejonach wschodnich i po/udniowych.
- c) zniszczonych i zagroionych. uk/adajqeyeh **się** centralnie w liniach GOP-**Čidańsk** oraz **wzd/ui cieków** wodnych Wisly i Notei. wresczie
- d) bardzo zniszczonyh i bardzo zagroionych w rejonach po/udniowyeh **Polski** o **największym zagęszczaniu ludnosci.**

STREFOWANIE KRAJOBRAZU

Uwzględniając z jednej strony **waloryzację** krajobrazu. z drugiej zniszczenia i zarysowane kierunki **zagrożeń** stwierdzono ilosciowe i powierzchniowe ograniczenia zasobów krajobrazowyeh. Stwierdzono również, że tylko **część** z nich może przyjąć funkcje rekrecyjne bez obawy dewastacji. Wresczie wykazano. że istnieją powaine zasoby **krajobrazowe** o charakterze kulturowym. posiadajqe wysokie walory naturalne, ktre **należy** pozyskac dla rckreacji.

Na tym tie **rozoważano więc**, poza omawianymi **dotąd** problemami, **nasyenie** obszaru **Polski** zespo/ami obiektów zabytkowych - kulturowych, komunikacj^q kołowa oraz urzqdzeniami rekrecyjnymi umoiliwiajqcymi ieh **udostępnienie**. Wskazane na tym tie strefowanie ochrone (ryc. 6) zmierza do przedstawienia:

- stopnia **niezbędnej** ochrony poszczególnych zespo/ów jednostek architektoniczno-krajobrazowych dla zachowania naturalnych wa/orów,
- stopnia dopuszczałej ich adaptacji dla celów rekrecacji. oraz
- rodzaju potrzebnych zabiegów ochronnych dla zabezpieczenia ieh stanu **wzglednie** nawet reku/twowania. by zachowac istniejqe walory.

Podzia/ strefowy **objął**: I - rezerwaty krajobrazowe (A) o wybitnych walorach naturalnych, II - krajobrazy parkowe. w podstrelie naturalnej (B), bardzo dogodne lub dogodne dla rckreacji. oraz w podstrelie kulturowej (C) o bardzo **dużym** nasyceniu substancji zabytkowej lub o średnim i ma/ym nasyceniu. natomiast bardzo dogodne dla rekrecacji. III - krajobrazy chronione (D) dla rekrecacji jako dogodne. **choć** o średnim lub ma/ym nasyceniu zabytkami. jak **też** chronione dla innych ce-16w. mozliwe jednak do adaptacji. Poza **obrębem rozoważań** znalazła **się** ponadto w tej grupie strefa krajobrazów chronionych dla innych funkeji (np. uprawy, osadnictwo). **Również wyodrębniono strefę** krajobrazów przekształcanych (E). jak **też** krajobrazów naturalnych, nieprzydatnych dla rekrecacji (np. moczary). Zestawienie wymienionych stref z kierunkami **zagrożeń** wskazuje stopnie ochrony i potrzeby rekultywacji odnosnych zespołów jednostek.(ryc. 7).

Jak wynika z przeprowadzonych studiuw. zespo/y jednostek architektoniczno-krajobrazowych o **największych** wartosciahs naturalnych skupiajq **się** /ukiem na ksztalt litery "C" o r6inej **mniejszości** na obrzeju kraju od po/udnia. zachodu i północy. Centrum **zaś** oraz obrzeje wschodnie posiada jc w niewielkim tylko stopniu. Na linii tego "**Łuku**" skupiajq **się różne** rodzaje obszarów przede wszystkim dla **badań** naukowych. Z kolei **sięć lasów** ochronnych woko/ aglomeracji uzupe/nis system obszarów chronionych w zakresie potrzeb ochrony srodowiska zurbanizowanego jako czynnik przede wszystkim sanitamy, **choć też** uiytkowany rekrecyjnie.

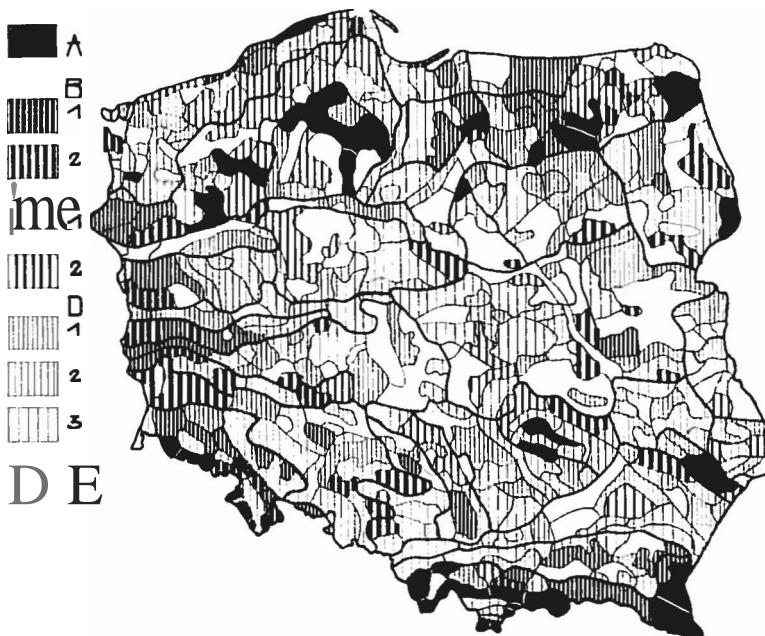
Uklad generainy rozmieszszenia parków krajobrazowych na tie zarysowanego

systemu (rye. 10) wyodrębnia pięć podstawowych i głównych obszarów krajobrazu rekreacyjnego (Mazurski, Pomorski, Lubusko-Śląski, Sudecki i Karpacki). Koneenlrujile lu zespoly parków krajobrazowych **dużych** powierzchniowo i w dogodnym otozezeniu naturalnym, jak np. Nadmorskie lub **Beskidzkie** Parki Krajobrazowe. Poza głównymi obszarami występują również zespoly parków krajobrazowych, lokalnie, w otozezeniu krajobrazu kulturowego. Do nich naleza się np. Jurajskie, Świętokrzyskie, Nadwiślańskie Parki Krajobrazowe. Wreszcie pojedynczo rozproszone małe parki **włączone** w koncepcji wykorzystania możliwie w pełni strefy o nizszej nawel wartości, zwlaszeza w olooezeniu aglomeracji.

Skonstruowanie koncepcji systemu obszarów rekreacyjnych wymagalo stworzenia układu **powiązań** omowionych stref krajobrazowych z uwzględnieniem przeprowadzenia analizy ich przydatnosci w różnych aspektach. Oceniono więc możliwość uzytkowania i **powiązań** slref krajobrazowych w obecnym ieh stanie.

0gólna dogodność dla celów rekreacji			0gólna ocena wartości naturalnych				
			I	II	III	IV	suma
			bardzo wysoka	wysoka	srednia	riska	
1.Typ naturalny	a	bardzo dogodny	25	8	4	4	41
	b	dogodny	12	10	7	1	30
2.Typ kulturowy	a	bardzo dogodny	11	24	22	11	69
	b	dogodny	11	25	30	13	79
3.Typ wymagający adaptacji	a	mniej	3	3	8	8	22
	b	średniej	6	21	14	24	65
	c	duziej	5	19	29	31	84
4.Typ naturalny		niedogodny	-	-	5	-	5
5.Typ kulturowy		niedogodny	4	17	22	42	85
Suma			77	127	141	134	480

uwzględniając ich etapową kwalifikację oraz syntetyczną docelową koncepcję powiązań proponowanego systemu. Zanalizowano możliwości użytkowania odpowiednich stref dla rekreacji pobytowej i ruchowej z uwzględnieniem środowisk zdrowotnych i zdeinstalowanych (tabela 2). Ponadto analizując możliwości powiązań starano się: 1) wyeksponować krajobrazy parkowe dotychczas nie uaktywnione rekreacyjnie jako wskazane do aktywizacji przez ich wzajemne powiązania; 2) w jednostkach sąsiadujących z aglomeracjami znaleźć możliwe powiązania z najbliższymi krajobrazami parkowymi; 3) wykorzystać system sieci wodnej jako konstrukcję powiązań naturalnych, uzupełnioną w brakujących miejscowościach pasmami zadrzewień. Wszystkie strefy ochronne potraktowano jako obszary intensywnych powiązań naturalnych. Strefy przekształceni natomiast uznano za obszary umożliwiające przeprowadzenie powiązań funkcjonalnych poprzez celowo wydzielone pasma. W obu tych strefach występują również formy punktowe obiektów lub ich zespołów. Na podstawie tak przyjętych założeń skonstruowano koncepcję systemu stref (rys. 8). Projektowane pasma, a także obiekty, są traktowane

Słrefowanie krajobrazowe. Projektowane strefy:

- A. Rezerwatów krajowych;
- II. Krajobrazów parkowych naturalnych: I. bardzo długodystansowych dla rekreacji; II. długodystansowych dla rekreacji;
- C. Krajobrazów parkowych kulturowych: I. bardzo dogodnych dla rekreacji; II. dogodnych dla rekreacji;
- D. Krajobrazów echroniunnych: I. dla rekreacji oprócz innych funkcji; II. dla innych funkcji z możliwością adaptacji dla rekreacji;
- E. Krajobrazów, przekształconych (opr. J. Bogdański, J. Rudzilo, W. Genga)

wane w zakresie ochrony i uzytkowania analogicznie jak obszary **włączone** do ogólnej strefy rekreacyjnej. Wydzielone **zaś** pasma **są przewidziane** jako **urządzone ciągi** wodno-kolowe zabezpieczone dla rekreacji.

Opierając się na tak skonstruowanym układzie powiązań zarysowano możliwości utworzenia systemu obszarów chronionych poprzez **sprzężenie różnych** sieci. Do sieci obszarów rekreacyjnych zalicza się przede wszystkim parki krajobrazowe o roznorodnych formach przestrzennych i różnym charakterze. **Będą tu więc** parki **leśne**, górskie, parki etnograficzne, parki kultury, parki historyczne, pałacowe, uzdrowiskowe, miejskie itp. **wymagające odrębnych** i bardziej szczegółowych studiów. Z parkami krajobrazowymi powiązane będą również parki narodowe. Stanowią one jednak wraz z rezerwatami przyrody elementy sieci **wiążących** w układzie pasm lub potraktowanych jako **odrębnego** obiekty.

Opierając się na opisany rozmieszczeniu krajobrazów rekreacyjnych opracowano układ komunikacji potrzebnej dla rekreacji. Ujęto go w dwa układy: promienistycznych **powiązań** aglomeracji z systemem obszarów rekreacyjnych (w zakresie bliskim i dalekim) oraz pierścieniowych **powiązań** obszarów rekreacyjnych **miedzy sobą**. Układ sieci komunikacyjnej (ryc. 9) oparto **więc** na wykorzystaniu wielofunkcyjnej sieci układu promienistego dróg głównych (w przyszłości autostrad), **wiązących** centrum z całym obszarem kraju. Na tym **wątku** rozbudowano dwa **pierścienie**: pierścień **wewnętrzny** **rozrządowy** (**częściowo** tylko od wschodu uzupełniony drogami **ściślej związanymi** z samym ruchem rekreacyjnym), oraz pierścień **zewnętrzny** komunikacji, **ściślej związanej już z rekreacją**. Istotą jego byłoby nie tylko stworzenie ruchu obwodnicowego, co **umożliwia** dogodne i atrakcyjne **powiązanie** poszczególnych stref rozmiieszczonych na wspomnianym łuku krajobrazów rekreacyjnych, ale **też** stworzenie możliwie dogodnych i atrakcyjnych **powiązań wewnętrznych** w głównych obszarach krajobrazu rekreacyjnego. Wszystkie powiązania zaproponowano **wykorzystując istniejące już** trasy komunikacyjne (co wymaga jedynie odpowiedniej adaptacji). Przeprowadzono je możliwe **obrzeknie** w stosunku do zespołów jednostek o **największych** walorach naturalnych, przewidując ich ewentualne **udostępnienie** odpowiednim systemem "sięgaczy" komunikacyjnych (**wyjątek** stanowi dyskusyjny **zresztą** przebieg tzw. "Drogi Karpackiej").

PODSUMOWANIE

Zarysowane **wyżej** koncepcje projektowe **można ująć** w trzy **sprzężone** układy (ryc. 10):

- 1) układ aglomeracji **korzystający** z systemu obszarów rekreacyjnych w zakresie bliskim i dalekim,
- 2) układ obszarów rekreacyjnych głównych i lokalnych wraz z **sięcią powiązań** pasmami krajobrazu chronionego,
- 3) układ sieci komunikacji rekreacyjnej, **częściowo** własnej, **częściowo** wielofunkcyjnej.

Przestrzennie **wyróżnione**, najważniejsze zespoły aglomeracji rozmiieszczone **są pomiędzy zewnętrznym** łukiem "głównych obszarów" krajobrazów rekreacyjnych a **wewnętrzny** pierścieniem "lokalnych obszarów". **Odbiegają** jedynie od tego

schematu aglomeracji centralne Warszawy, Łodzi. Dla stworzenia moiliwie konsolidowanej, istnieje ukształtowanego systemu wykorzystano dla **powiązań** omawianych obszarów: pasma dolin rzek z głównym pasmem Wisły oraz **wybrane obszary krajobrazu chronionego**. Pozwoliło to na stworzenie "powiązań sieciowych" **dających dogodne** warunki ochrony jednych zespołów jednostek architektoniczno-krajobrazowych, **zaś** wykorzystania drugich dla rekreacji. Dalej moiliwie dogodnego powiązania aglomeracji z obszarami krajobrazowymi rekreacyjnych na zasadzie stworzenia warunków dla wielowariantowej deglomeracji ruchu rekreacyjnego. Przy tym momentem rozpatrywaniu zagadnien naturalnych walorów krajobrazu i zagadnień rekreacji, jak i nieuchronnym **sprzężeniu**: krajobraz naturalny-rekreacja, nawiązują się podstawowe wnioski kierunkowe: a) przeciwskazanie intensywnego zagospodarowania rekreacyjnego obszarów o **większych** walorach naturalnych (**strefy** rezerwatów krajochronowych i krajobrazu parkowego w odmianie **naturalnej**, a także parków narodowych niezależnie od położenia w strefie) wobec ich niewielkich zasobów. Zagospodarowanie to musi **być ścisłe** ograniczane ogólnymi (podanymi powyżej) i kaidorazowo opracowywanymi indywidualnie potrzebami ochronnymi, b) w tej sytuacji **większe obciążenie** winno **być przesunięte** na: strefy krajobrazu parkowego kulturowego oraz strefy **krajobrazu chronionego** dla rekreacji w wydzielonych pasmach i punktach, gdzie zainwestowanie rekreacyjne **może być wprowadzone** w szerokim zakresie.

LOCATION Scale 1/250'000 III 000000

NAME OF OBJECT

OJCOWSKI PARK NARODOWY
OJCOVIAN NATIONAL PARK

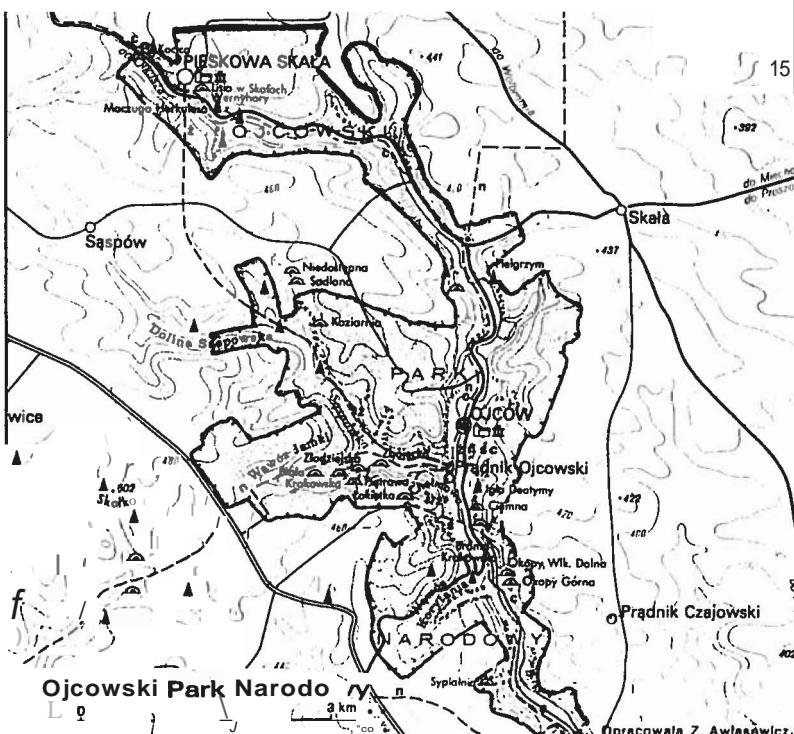
COUNTRY Poland
DISTRICT Cracow, comm. Skala
DESCRIPTION OF THE SITE (Locat", n. alltude...)

Prądnik Valley, about 20 km N
from Cracow
CONTACT PERSON example of
mr J.Partyka Landscape Card I

AUTHORITY RESPONSIBLE FOR THE PROTECTION
Dyrekcja Ojcowskiego Parku Narodowego.
32-324 OJCOV
Category: I

DETAILED PLAN OF THE SITE

(scale referring to the tharaelcro (the object)

Scientifical description by Janusz Bogdanowski. X. 1988

DESCRIPTION OF THE OBJECT

including also

- reasons for the protection
- measures that have already been done
- process or protection by the authorities
- laws etc. on which the protection is based

National Park lies in Prądnik River valley. The park contains characteristic landscape of the river gorge through lime upland of Cracovian Jurass and many other valleys rich with lonely rocks and various plants and forests dress.

The valley has many mill sites and hamlets.

In general the landscape is absolutely unique for its picturesque views of lime stone rocks. It is the most magnificent valley of this kind in the whole Cracovian Jurass.

Geology

The bed rock consists lime rock of Jurasitic period in which karst phenomena formed unique shapes. Rock walls are full of caves and shelters. The upland is partly covered by loess layer (about 5 meters). Lonely, rich with forms, seeming to be curved rocks, dominate over all.

Forms of Natural Covering

The kinds of forest depend on soil - they are mostly oak and mixed type but also pine ones. Escarpments are rich with shrubs and relictive steppe plants which are partly preglacial. On the whole exceptional wealth gatherings (i.e. about 30 with 950 species). In this number relicts as Ojcow Birch (*Betula Oycoviensis*) or very rare in Poland - Steppe Cherry (*Cerasus Fructicosa*). Fauna is connected with these gatherings (bats in caves).

Forms of Cultural Covering

The oldest and the best preserved human sites, coming back from neolith, are found in Ojcow caves (so called Jaskinia Ciemna - The Dark Cave). Since that times settlement has been still lasting. Thus there are many archaeological sites (huge walls of ancient towns - Okopy, Grodzisko) in this relatively small area. Ruins of castles in Ojcow and Skala, museum Castle in Pieskowa Skala come back from medieval period. The valley was one of the first centres of Polish industry in medieval times (mills, powder magazines, fullery) which were connected with water power. There are still many ancient towns with characteristic forms of folk architecture. Also architecture of the old health resort preserved specific forms.

Dangerous

The main danger for the area comes from industrial pollution (S02), coming here from Silesia and Nowa Huta by Cracow.

Scientific Investigations

Since XVIIIth Cent. the area has been the subject of wide scientific investigations. They were based on geology and nature, but also culture - especially archaeology, architecture and ethnography (for bibliography see beneath).

Reasons for Protection

National Park (one of the first established in Poland) with its Parks (established in 1982) has been existing since 1956, in accordance to Government Regulation of the Nature Protection. The main reasons for this decision were:

- Unique nature values (plants)
- Unique cultural values (the first human sites in Poland)
- Historical traditions
- Landscape values (rock canyon)
- Karstic phenomenon

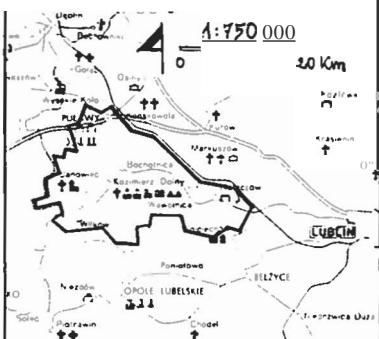
References

These positions contain the largest bibliography of the subject:

Bogdanowski J., Dawna linia obrony Jury Krakowsko - **Częstochowskiej**.

Ochrona Zabytków or 4, 1961. Bogdanowski J., Kornecki M., Katalog Zabytków budownictwa przemysłowego w Polsce. Pow. Krakow. Wrocław 1961. Gotkiewicz M., Szafer W., Ojcowski Park Narodowy, Krakow 1956.

LOCATION Scale 1/250000-1/1 (KIO 000)

NAME OF OBJECT

**KAZIMIERSKI PARK NARODOWY
KAZIMIERSKI LANDSCAPE PARK**

COUNTRY Poland
DISTRICT Lublin, comm. Kazimierz Dolny

DESCRIPTION OF THE SITE (Location, altitude...)

The right bank of the Vistula river, about 100 km S E Warsaw

CONTACT PERSON dr. Jerzy Zurawski

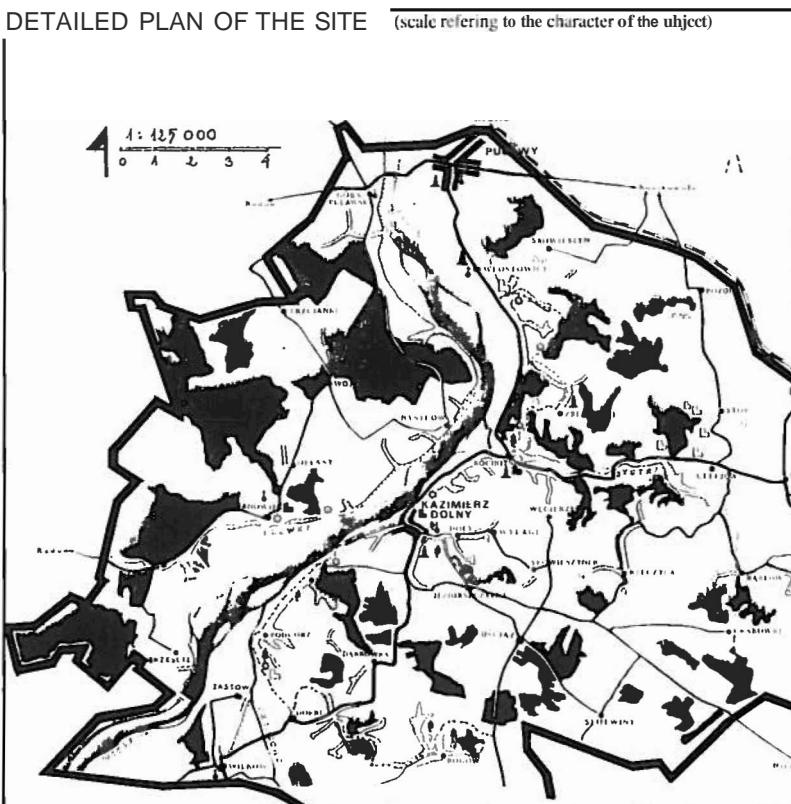
[example of
Landscape Card III]

AUTHORITY RESPONSIBLE FOR THE PROTECTION

Zarząd Kazimierskiego Parku Krajobrazowego,
Muzeum, ul. Senatorska 1,
24-120 Kazimierz Dolny Category: II

DETAILED PLAN OF THE SITE

(scale referring to the character of the subject)

Scientific description b) Janusz Bogdanowski. x. 1989

DESCRIPTION OF THE OBJECT

including also

- reasons for the protection
- measures that have already been done
- process of protection by the authority,
- laws etc. on which the protection is based

Kazimierski Landscape Park is situated on the Vistula River and its right-banks tributaries: Bystra and Brodarz brooks. It contains the landscape where the Vistula gorge goes through the lime-loess upland which is intersected by close lying gills, rich with forests and plants.

The wholeness of this landscape is expressed by great number of picturesque views of natural and cultural elements and complexes on the background of Polish lowlands.

Geology

Bed-rocks consist: the Cretaceous stratum and sandstone formations (Marl-therefore stone-pits and caves are often met on this area). During the Tertiary period proglacial valley of the Vistula River was formed. Glaciations had been forming moraine landscape uplands. Loesses layer (at about 30 meters thick) had covered these formations and characteristic deep gills were formed.

Forms and Natural Covering

Previously typical primary oak woods are vestigially preserved. Presently forests are mixed type-deciduous and pine ones. Loess and lime gills which form a maze, have escarpments partly covered by steppe and mediterranean plants.

There is the marshy vegetation in valleys which are flat bottomed.

Forms of Cultural Covering

The oldest traces of human abodes come from paleolithic period (reindeer hunters). Agriculture began in the end of VI thousand B.C. Since that time the settlement has been still growing. Present villages have their archeological traces which come back to the VIII-IX Century A.C.

There are numerous traces of ancient towns (about 10). The measure of settlement developed is nearly a thousand of archeological sites.

After the Tatar invasion (XIII Cent. A.C.) the medieval phase of settlement developed as a result of crossing of trade ways and the Vistula river trail which led from Cracow to Gdansk (corn and wood). Kazimierz Dolny became the centre of this trade. The other towns as Wąwolnica, Janowiec, Puławy, were laid out in that time i.e. XIII/XIV Cent. A.C. Near by them the castles like: Kazimierz, Bohotnica (on XIV th Cent.) and palace (on XVIII-XIX th Cent.) with gardens and parks (for example Puławy, Celejów) -grew up. At last in half of XIX th Cent. Nałęczów - health resort, appeared. This rich history had left not only the numerous monuments but also the regional- vernacular forms of architecture (tenement houses and granaries of Kazimierz) and of country one.

Dangerous

Very serious dangerous in this area come from:

- chemical industry of Puławy,

- numerous stone-pits (slowly being reduced now),
- intention of regulation of the Vistula River bed
- urbanisation mainly connected with tourism and recreation.

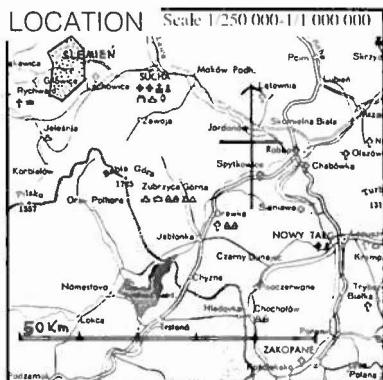
Reasons for Protection

The landscape park with its reserve-areas was created in 1976 on the base of Government Regulation of the Nature Protection. The main reason for this decision was the number of unique landscape values - the natural ones (gills, vegetation) as well as the cultural ones (**monuments** and historical tradition).

References

Among the number of works these ones which consist the large bibliography arc:

Kondracki J., Geografia Fizyczna Polski, Warszawa 1965; Zabytki urbanistyki i architektury w Polsce, Warszawa 1986; Szafer W., Szata roslinna Polski, Warszawa 1976; **Zespół ZAK**, Kazimierz Dolny nad Wisłą. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury PAN Krakow, T. XIV, 1980.

NAME OF OBJECT**SŁEMIĘŃ****COUNTRY** Poland**DISTRICT** Bielsko- Biala, comm. Slemicli**DESCRIPTION OF THE SITE** (Location, altitude...)

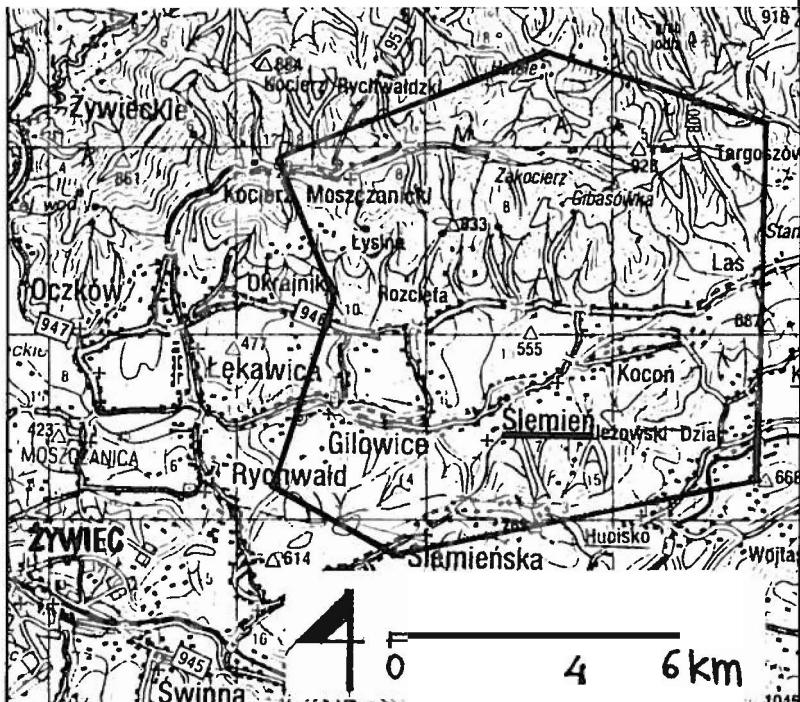
Mountains Beskidy, about 25 km S-E from Bielsko- Biala, near Zywiec

CONTACT PERSON [example of prof. dr. Janusz Bogdanowski | Landscape Card]**AUTHORITY RESPONSIBLE FOR THE PROTECTION**

Category: III

DETAILED PLAN OF THE SITE

(scale referring to the character of the object)

Scientific description by Janus/. Bogdanowski, X. 1988

DESCRIPTION OF THE OBJECT

including also

- reasons for the protection
- measures that have already been done
- process of protection by the authorities
- laws etc. on which the protection is based

The village (which was previously a small town) lies about 160 m above sea level, in the Łękawka River valley in the Beskydy (the mountain chain, a part of the Carpathians).

The landscape of the mountain valley is surrounded by two mountain chains which are connected by a high lying (about 560 m) pass. There are marshy plants along the river, cultivations and pastures on mountain slopes and forests on crests. A great picturesque of the old mountaineers' village is still preserved.

Geology

The village lies on Carpathian flysch. It is a specific place where a narrow belt of so-called Godulian nappe (paleogenetic) is between Cretaceous and Magurian nappes. Differences of the earth surface made the output of iron ore possible in XVIII/XIX th Cent.

Forms of Natural Covering

Differences of natural covering are caused by a variety of soil and height. Mountains crests were previously overgrown by primeval forests which were oak-fire-crucifix mined with yew and stone-pine, there were also pine forests. Presently crucifix is the most common. Deciduous and marshy trees are in the bottom of the valley. Coniferous groves and cultivations are on the mountain in slopes. Partly uncovered rocks are in stream alleys.

Forms of Cultural Covering

The beginning of settlement goes back to medieval period (Supposed abodes). The village was established on forest territory in the half of XVI th Cent., that was street village so-called Wallachian (fields divisions).

There was a castle in XVI th Cent. and a manor house (with a park and garden) in XVI/XVII th Cent. There was also a parish with a wooden church and a hospital (1668) in XVI th Cent. In the end of XVIII th Cent. the village had mine and iron foundry with a blast-furnace.

The village was transformed into a small town with a market square and inn in XVIII/XIX th Cent. Then the landscape composition was created by afforestation and alleys. In the middle of XIX th Cent. a new church was built and soon after that the next one, pilgrimage, on the top of so-called Lasna Gorka. In those times there were characteristic wooden, folk architecture, typical for small cities, now largely preserved.

Dangerous

There are two main sources of danger in the area:

- industrial pollution (coming from Czechoslovakia),
- urbanisation which is out-of-style and chaotic.

Scientific Investigations

There are almost no publications. Some smaller are given by word of mouth.

Reasons for Protection

The village is a seldom (in this part of Poland) example of historic planning. It possesses many historical monuments. The whole area has preserved characteristic landscape of disappearing Beskidian village.

References

Few, the most important are: Bogdanowski I., Regionalizm architektoniczno-krajobrazowy wsi zywieckich. Cz. III!. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, T. XXI, XXII, 1987 i 1988; Leńczyk G., Katalog grodzisk i zamczysk z terenu Małopolski, Kraków 1985; Plonka I., Ślemień dawniej a dziś. Karta Groni, R. XIII, 1985; Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Litwy, Lwów 1984.

Fotografie przedstawiają wybrane przykłady - różnych wartości i rodzaju - krajobrazu kulturowego w Polsce.

The photographes present the selected. different value and kind examples of the cultural landscape in Poland.

Les photos choisies present des éléments de paysage culturel en Pologne dont la valeur et la spécifité sont différents.

Zdjęcia wykonali: Janusz Bogdanowski . Olgierd Czerner

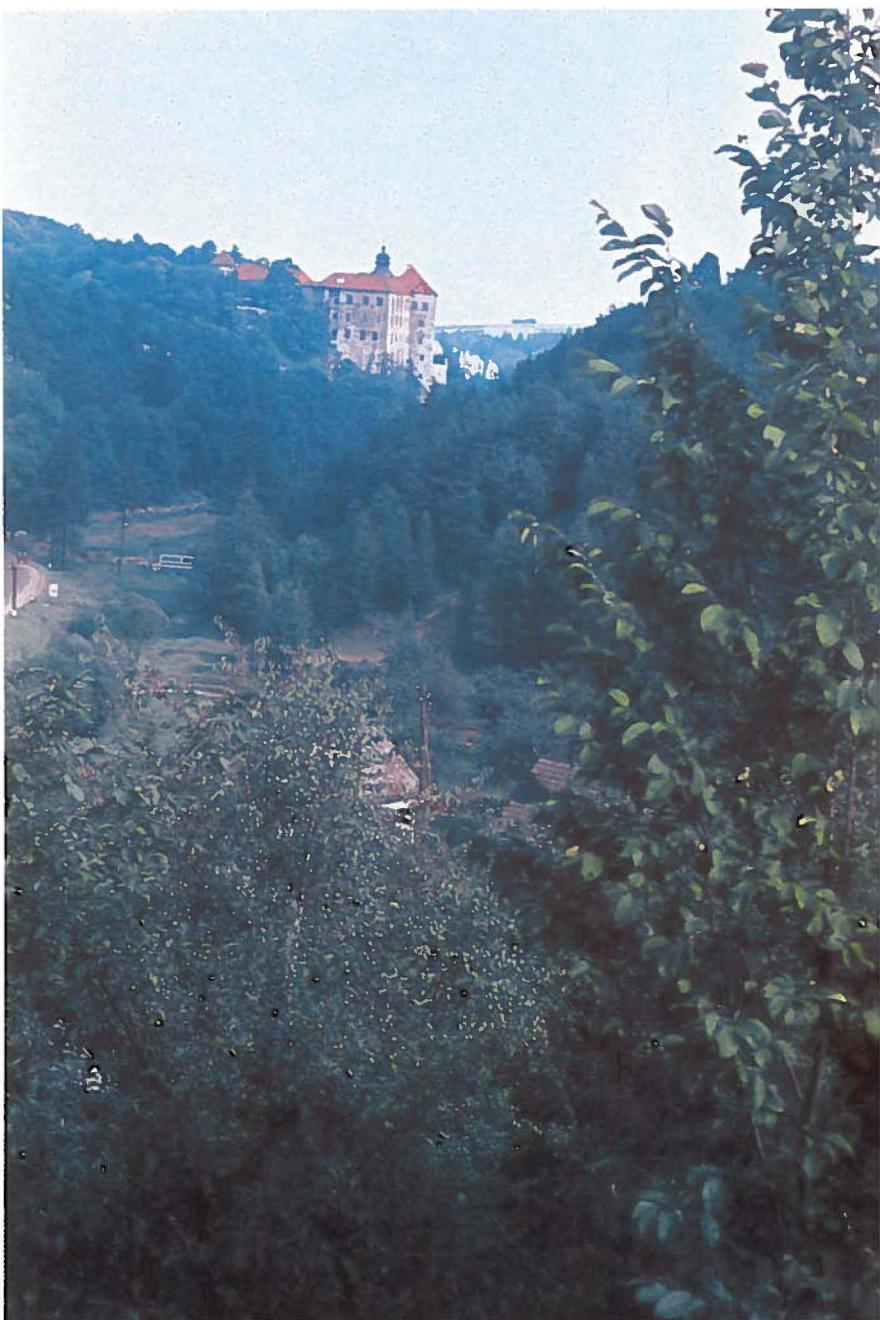
KAZIMIERSKI LANDSCAPE PARK
KAZIMIERSKI PARK NARODOWY

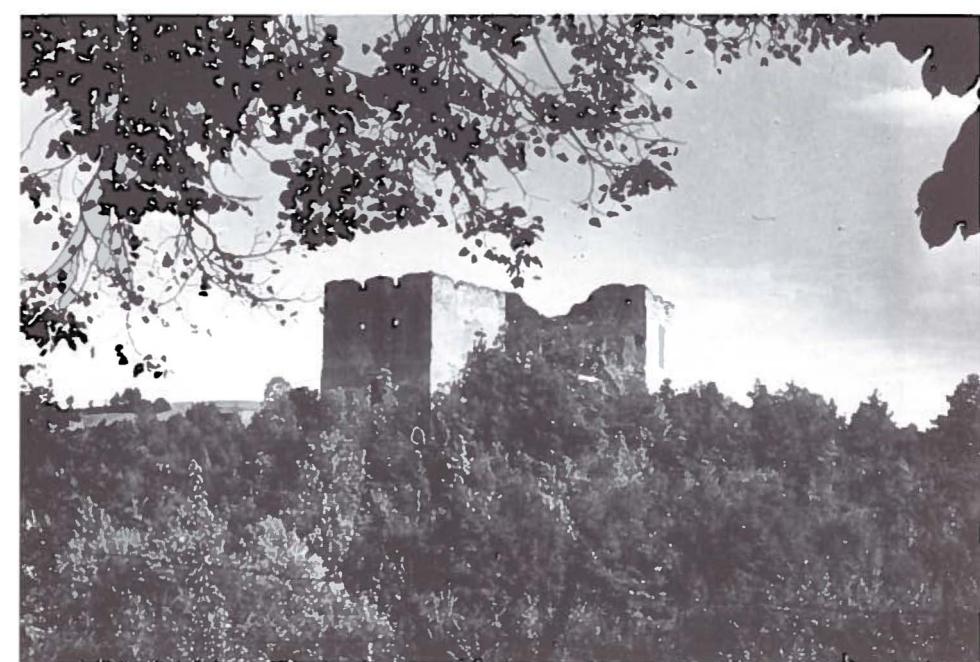

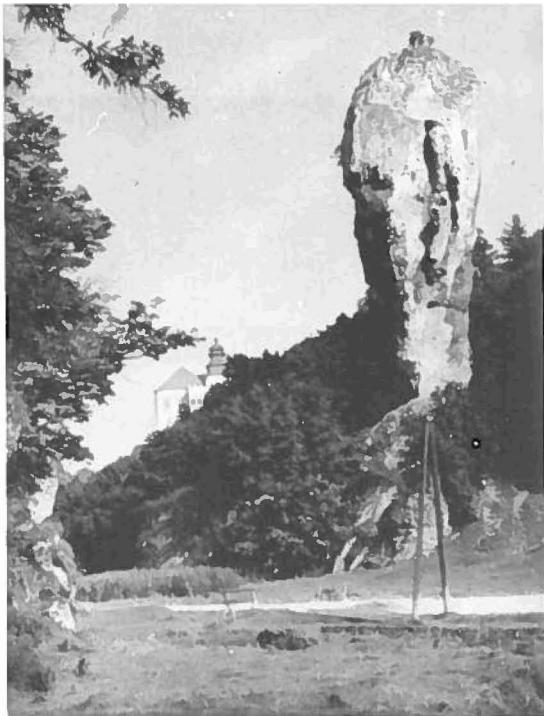

OJCOVIAN NATIONAL PARK
OJCOWSKI PARK NARODOWY

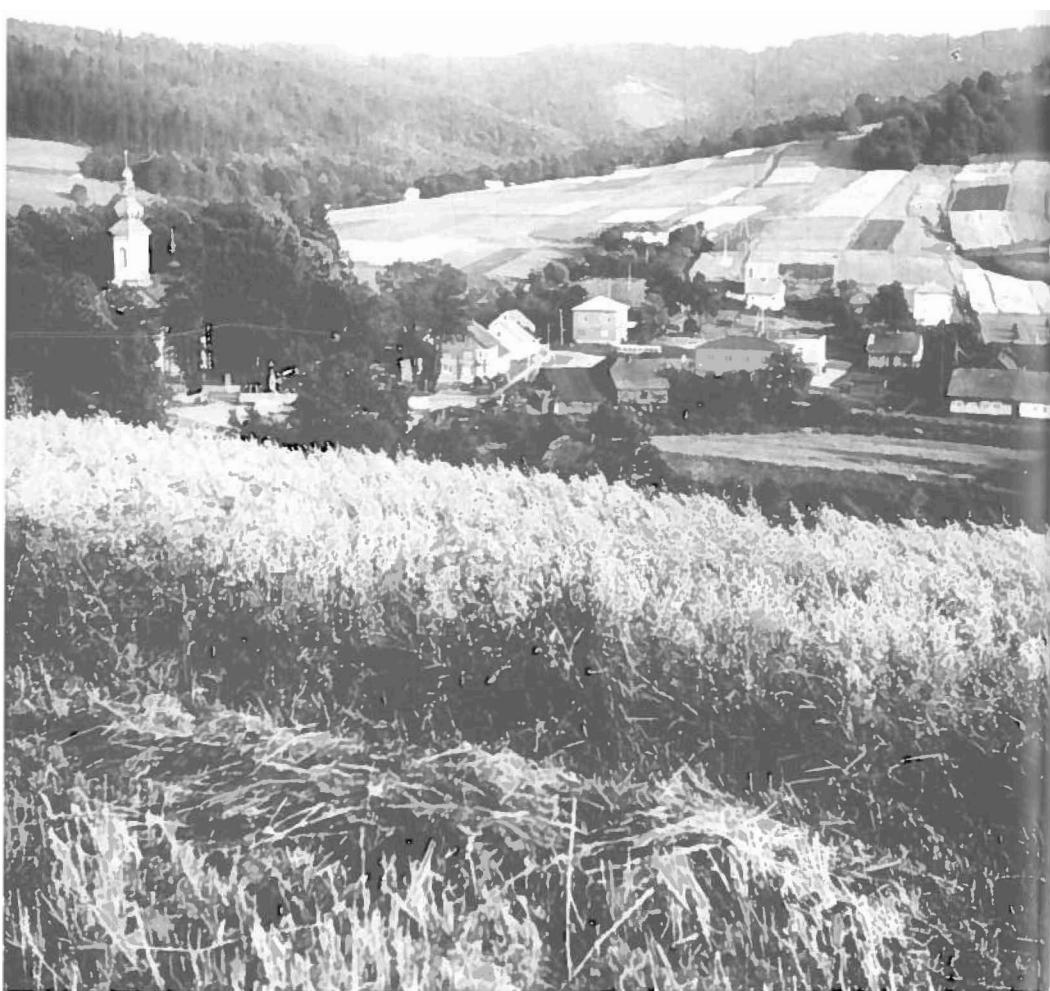

ŚLEMIEŃ

ICOMOS

POLISH NATIONAL COMMITTEE
POLSKI KOMITET NARODOWY MIĘDZYNARODOWEJ RADY
OCHRONY ZABYTKÓW